

Obsah

SÍLA VELIKONOČNÍHO OSTROVA	4
SLOVO PRO PEDAGOGY	6
JAK S METODIKOU PRACOVAT?	6
CESTOVNÍ	8
PETROGLIFY	10
HISTORIE OSTROVA	12
OSTROV NEŠTĚSTÍ	12
ZOOM KARTY	15
POSELSTVÍ PRO SOUČASNOST	18
AKTUÁLNÍ VÝZVY	20
ROZVOJ	23
Aktivita A: Jak měřit rozvoj?	23
Aktivita B: Karetní hra	24
Aktivita C: Video	27
Aktivita D: Nový pohled na rozvoj	27
VELETRH STŘÍPKŮ BUDOUCNOSTI	32
Aktivita A: Veletrh střípků budoucnosti	32
Aktivita B: Hodnoty pro budoucnost	35
PROJÍZDKA BRNEM V ROCE 2030	35
CO DOOPRAVDY POTŘEBUJÍ?	37
JAK JE U NÁS DOMA?	38
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: RŮST, ČI NERŮST?	40
Část A: Pro, či proti?	41
Část B: Návrh	41
Část C: Čára	42
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: MALBA NA TĚLO – TĚTOVÁNÍ	45
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: MALBA NA TĚLO – TĚTOVÁNÍ	45

POSELSTVÍ VELIKONOČNÍHO OSTROVA

METODIKA PRO VELKÉ 13–20 LET

OBSAH

SÍLA PŘÍBĚHU VELIKONOČNÍHO OSTROVA	4
SLOVO PRO PEDAGOGY	6
JAK S METODIKOU PRACOVAT?	6
CESTOVNÍ KANCELÁŘE	8
PETROGLYFY	10
HISTORIE OSTROVA	12
OSTROV NEŠTĚSTÍ	12
ZOOM KARTY	15
POSELSTVÍ PRO SOUČASNOST	18
AKTUÁLNÍ VÝZVY	20
ROZVOJ	23
Aktivita A: Jak měřit rozvoj?	23
Aktivita B: Karetní hra	24
Aktivita C: Video	27
Aktivita D: Nový pohled na rozvoj	27
VELETRH STŘÍPKŮ BUDOUCNOSTI	32
Aktivita A: Veletrh střípků budoucnosti	32
Aktivita B: Hodnoty pro budoucnost	35
PROJÍŽDKA BRNEM V ROCE 2030	35
CO DOOPRAVDY POTŘEBUJI?	37
JAK JE U NÁS DOMA?	38
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: RŮST, ČI NERŮST?	40
Část A: Pro, či proti?	41
Část B: Návrhy pro nerůst	41
Část C: Čára	42
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: MALBA NA TĚLO – TETOVÁNÍ	45
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: BAFABAFA	47

SÍLA PŘÍBĚHU VELIKONOČNÍHO OSTROVA

Některé velké, silné příběhy mají zvláštní moc, jako by dokázaly přivolat to, o čem vyprávějí. Příběh si nás někdy natolik podmaní, že zapomínáme sami na sebe, na to, že sedíme v křesle pod lampou a držíme v rukou knihu. Jako bychom se nadechli vůně z jiného světa, okusili příchutí jiné skutečnosti. Najednou vnímáme barvy, tvary, chutě a vůně neznámé krajiny. A když potom zavřeme knihu, jednotlivé obrazy příběhu s námi zůstávají, dál nás přitahují, či odpuzují, jsou obdivuhodným vzorem, nebo naopak odstrašujícím příkladem. Jako by měly moc měnit náš svět a ovlivňovat naše postoje a rozhodnutí.

Tady cítíme nesmírně důležitou roli vyprávění v každé společnosti, v každé kultuře. Psychologové dokonce tvrdí, že příběhy, které jsme slyšeli v dětství, ovlivňují naše charaktery a naše rozhodnutí mnohem více než promyšlená stanoviska, k nimž dospíváme, a vyargumentované názory, které zastáváme. Naše duše jsou utkány z příběhů, praví slavný spisovatel Tolkien.

Záhada obrovských soch a vědec Pavel Pavel

S příběhem Velikonočního ostrova jsem se do hloubky seznámila před pár lety v Olomouci na poutavé přednášce Pavla Pavla, který v roce 1986 předvedl celému světu, jak domorodci Velikonočního ostrova přemísťovali mohutné sochy moai. Byl první na světě a svět ho dodnes uznává. Při přednášce mě napadlo, že příběh civilizace na Velikonočním ostrově má v sobě značný výukový potenciál, že se z něho můžeme spolu s žáky mnohemu naučit. V první chvíli jsem si myslela, že to bude pouze námět pro práci se staršími žáky a studenty, ale společně se spoluautorkou Petrou Koppovou a pedagogy ze základních škol jsme zjistili a ověřili, že příběh nabízí velké možnosti využití i pro žáky prvního stupně a je skvělou motivací pro tábor či školu v přírodě. Proto jsme napsali dvě metodiky, jednu pro mladší žáky a druhou pro starší žáky a studenty středních škol. Ve spolupráci s výtvarnicí Zdenkou Štefanidesovou jsme vytvořili také řadu originálních pomůcek, které příběhu dávají tvář.

Atraktivní příběh pro děti

Ověřili jsme si na nejrůznějších typech škol, že námět Velikonočního ostrova je pro žáky a studenty atraktivní. Je to také proto, že ostrov je zahalen rouškou tajemství, mnoho otázek dosud nebylo zodpovězeno. Interpretace archeologických nálezů se u mnohých autorů liší, je otázkou, zda se vědcům jednou podaří odhalit, jak to tehdy doopravdy bylo. Na některé otázky možná nenalezneme odpovědi nikdy. Hlavní poselství příběhu Velikonočního ostrova je ale zřejmé: lidská společnost je závislá na svém prostředí a nevratné poškození životního prostředí může mít fatální následky.

Omezené zdroje malého ostrova

Velkou inspirací k vytvoření této publikace nám byla kniha Jareda Diamonda s názvem Kolaps, kde autor pátrá po příčinách environmentálních kolapsů dávných i modernějších lidských civilizací. Zde je také plasticky vykreslen osud domorodců na Velikonočním ostrově, včetně souvislostí a faktorů, které vedly k nestabilitě a ke kolapsu společnosti. Obyvatelé Velikonočního ostrova si byli vědomi toho, že jsou prakticky odříznuti od okolního světa, a nepochybně chápali, že jejich existence závisí na omezených zdrojích malého ostrova. Dokázali ho přece asi za dva dny obejít kolem dokola a sami viděli, co se děje s jejich lesy. A přesto bylo těžké něco včas změnit a dostat se do harmonie s prostředím. Evropané ani Peruánci, kteří ostrov později objevili, jim z neštěstí nepomohli, naopak krizi na ostrově ještě prohloubili.

Je to dnes podobné?

Příběh ostrova nabízí bohužel mnoho paralel k moderní době. To, co je na malém kousku nejpouštěnější pevniny v oceánu zřejmé, nemusí být na velkých kontinentech zřetelné. Naše moderní civilizace stojí nyní na pokraji kolapsu. Spotřeba a průmyslová produkce ve světě roste nebývalým tempem. Následky v oblasti těžby surovin, spotřeby energie a s tím souvisejícího znečištění životního prostředí jsou stále zřejmější. Není pochyb o tom, že globální změna klimatu je nyní největším z problémů, kterým svět čelí. V posledních letech se vědci stále více obávají, že globální klima dosáhne bodu, od něhož už k fatálním změnám dojde velmi rychle, a tyto změny budou nevratné a ponесou s sebou společenský i ekonomický rozvrat.

Nadějí pro nás může být, že nyní máme příležitost poučit se z chyb vzdálených národů, kterou žádná jiná společnost v takové míře nikdy neměla, a to i díky celosvětovému zpravodajství, televizním dokumentům, autentickým výpovědím současných cestovatelů a knihám. Využijeme jí?

Pojďme se společně s dětmi ponořit do dávného příběhu, nechme se jím poučit a proměnit.

Helena Nováčková

Metodika, která objevuje téma Velikonočního ostrova z různých zorných úhlů a kterou jsme nazvali Poselství Velikonočního ostrova, je příspěvkem do mozaiky nej-různějších publikací, pomůcek a projektů, jež v posledních letech vznikají ve střediscích environmentální výchovy. Hlavním cílem metodiky je kromě rozvoje znalostí, dovedností a postojů také vytváření a zušlechťování environmentálního citění žáků a studentů.

Předkládané materiály by měly sloužit vám, pedagogům, k tomu, abyste mohli naplňovat stále náročnější poslání, která současná doba na školu klade. Dnešní způsob výuky už nemůže být založen pouze na předávání izolovaných vědomostí, je třeba učit žáky a studenty přemýšlet v souvislostech, uvědomovat si složitost problémů a nových témat, která před lidstvem v současném světě vyvstávají stále s větší naléhavostí. Role školy a moudrého pedagoga je při formování postojů žáků nezastupitelná. Je třeba žáky učit kritickému myšlení, dovednostem argumentace, schopnosti reflexe a rozvíjet přirozenou kreativitu. Proto jsme se na tyto oblasti obzvláště zaměřili. Za každou aktivitou naleznete otázky k reflexi, vztahující se k cílům aktivity. Nejde dnes už jen o to, žáky a studenty informovat, ale především ukazovat a vést je po cestách k aktivnímu občanství. Bez toho, že žáci budou mít otevřené myšlení a rozvinuté schopnosti k akci, k proměně společnosti dobrým směrem nemůže dojít.

Metodika je rozpracovaná jako dlouhodobý projekt, který slouží k realizaci cílů environmentální výchovy na vaší škole. Je možné ji ale využít různými způsoby. Může se stát námětem Dne Země, školy v přírodě, táborů, lze si vybrat pouze její část či izolovanou aktivitu.

Naším velkým přáním je, aby příběh Velikonočního ostrova přinesl do praxe vás, učitelů, nové náměty, metody, způsoby přemýšlení a aby vám nabízené náměty usnadnily nelehkou úlohu provázet žáky v současném světě. Tím bychom chtěli přispět k naplňování nejen tématu environmentální výchova, ale všech aktuálních témat, která před námi vyvstávají se stále větší naléhavostí.

Přejeme vám a vašim žákům hodně radosti při objevování poselství Velikonočního ostrova.

Metodický balíček je určen pro práci s žáky a studenty od 7 do 20 let. Pro velký věkový rozptyl je rozdělen do dvou sešitů – první obsahuje aktivity pro děti od 7 do 12 let, druhý je určen pro starší žáky základních a studenty středních i vysokých škol.

Balíček obsahuje také **tištěné přílohy**, které slouží jako didaktické pomůcky k aktivitám. Jedná se o originální ilustrace zachycující život na ostrově a jeho historii. Další materiály k aktivitám (pracovní listy, texty a podobně) jsme zpracovali v elektronické podobě a připravili pro vás ke stažení na webových stránkách Lipky.

Obě publikace se podobají strukturou a způsobem zpracování, liší se ale v metodách a formách práce. S mladšími dětmi se pracuje spíše hravě a kreativně, kdežto aktivity pro starší žáky a studenty více využívají texty a jsou vedeny formou diskuzí a argumentací. Některé oblasti se ale prolínají. Řadu aktivit z metodiky pro malé je možné využít po drobných úpravách i pro žáky starší, jedná se hlavně o kreativní náměty, vhodné například pro adaptační pobyty v přírodě. Jejich přehled naleznete na protější straně. Aktivity v metodikách na sebe často navzájem navazují, je vhodné se držet jejich pořadí. U některých náročnějších aktivit jsou zpracovány doplňující informace pro pedagoga.

U každé aktivity je naznačeno propojení s příběhem, formulovány jsou i výukové cíle a otázky k reflexi. Téměř všechny aktivity jsou vedeny v **nesoutěžním duchu**, rozvíjejí spolupráci a kooperaci mezi žáky. Není vhodné při nich uplatňovat tradiční přístupy hodnocení (známkování), naopak je zde příležitost využívat prvky **formativního hodnocení**, využívat stanovení kritérií, zpětnou vazbu a další vhodné způsoby, které formují žákovské kompetence.

Cesta k přemýšlení o dnešním světě

Metodika využívá příběhu Velikonočního ostrova jako motivaci k tomu, abychom se žáky a studenty hledali nové způsoby, jak přemýšlet o současném složitém a kontroverzním světě, a vedli je po cestách k aktivnímu občanství.

Metodika pro velké obsahuje **12 hlavních aktivit**. V šesti úvodních aktivitách přímo pracujeme s příběhem ostrova a reflektujeme jeho poselství, ty lze s úspěchem využít u žáků druhého stupně základních škol. Šest navazujících aktivit se věnuje **současným tématům**, které odhalují hloubku a podstatu problémů naší civilizace. Zamýšlíme se v nich se studenty nad otázkou, jak může vypadat rozvoj v 21. století, v době klimatické krize. Názory na to, kudy dál, se liší. Vlády a mezinárodní instituce propagují zelené technologické inovace a vidí v nich příležitost pro další tzv. zelený růst. Čím dál častěji ale slýcháme hlasy od aktivistů a akademiků, kteří vidí v ekonomickém růstu jádro samotného problému. Jak by vypadala společnost bez růstu? Co by to znamenalo pro celou společnost a co pro jednotlivce? Lze žít bohatý a dobrý život skromnými prostředky? Tato část je určena především **pro pedagogy středních škol**, kteří se studenty chtějí do hloubky odhalovat strukturální příčiny klimatické změny a hledat možná řešení. Pomocí zážitkových metod získají vaši studenti nejen nové poznatky a inspiraci, ale vznikne i prostor pro diskuzi a osobní zamýšlení.

Na závěr v metodice naleznete i dvě **doplňkové výtvarné a dramatické aktivity**, které jsou vhodné například pro adaptační kurzy. Při adaptačních kurzech můžete využít i řadu aktivit z metodiky pro malé. Jedná se o výtvarné náměty, diskuzní aktivity i zajímavé hry, jejich přehled s odkazy naleznete v **tabulce aktivit**. Zařadili jsme sem i náročnější aktivitu **Růst-nerůst**, která je vhodná pro studenty gymnázií a vysokých škol, protože vyžaduje znalosti základů ekonomie a rozvinuté schopnosti argumentace.

Je naším přáním, aby vás aktivity v metodice inspirovaly a pomohly vám zařazovat náročná témata dnešní doby do výuky.

AKTIVITA	CHARAKTERISTIKA	METODIKA PRO MALÉ – STRANA
VÝROBA SOCH	tvořivá práce s materiálem	41
TRANSPORT SOCH	praktická aktivita se dřevem a lany, která výrazně posiluje spolupráci v týmu	42
ŽIVOT KRYS – VZESTUPY A PÁDY	krátká pohybová aktivita s vysvětlením, jak se vyvíjí populace v závislosti na prostředí	49
LAND ART – PROBLÉMY OSTROVA	tvoření uměleckého díla	68
GAMEBOOK	hledání řešení příběhu formou pohybové hry	69
BÁSEŇ – ŽIVÉ OBRAZY	dramatické ztvárnění básně	76
KONFLIKT	aktivizující simulační hra s diskuzí, řízené prožití konfliktu s reflexí	78
TURISTIKA NA OSTROVĚ	dramatizace a diskuze nad vlivy turismu	85
JAK ŠEL ČAS	práce s časovou osou, historické souvislosti	87

Cestovní kanceláře

Vyzkoušejme si práci v cestovní kanceláři – které ostrovy mají v nabídce a čím jsou atraktivní?

DÉLKA AKTIVITY: 30 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci si uvědomí izolaci Velikonočního ostrova. Prověří a doplní si své geografické znalosti. Prezentují před ostatními a vyhodnocují svoji práci. Zamyslí se nad environmentálními dopady cestování.

POMŮCKY: mapa světa, vytištěné materiály z e-přílohy pro velké 1: Cestovní kanceláře – fotografie z jednotlivých ostrovů, texty o ostrovech, tabulka vzdáleností od Prahy

POSTUP: Polovina žáků dostane fotografie z vybraných ostrovů a druhá polovina texty, hledají se do dvojic či skupin, podle počtu žáků. Po kontrole správnosti dále pracují ve skupinách, nejprve hledají polohu ostrova na mapě světa. Následuje seřazení obrázků podle vzdálenosti ostrova od Prahy na základě jejich odhadu.

Zpracováno je osm ostrovů (Sicílie, Island, Madeira, Srí Lanka, Kuba, Nový Zéland, Velikonoční ostrov, Havajské ostrovy), lze přidat či ubrat podle věku a znalostí žáků. Skupiny se stávají pracovníky cestovních kanceláří, které mají „prodat“ svůj zájezd co nejvíce klientům, snaží se zjistit zajímavosti, mohou si i připravit slogan či veršovanou hádanku. Předem si stanovíme kritéria pro prezentaci – může tam být originalita, schopnost zaujmout posluchače, dodržení časového limitu, zapojení všech členů skupiny atp. Zde uvádíme dva příklady hádanek k prezentaci CK, které vznikly se studenty středních škol.

*Zažijete mnohé divy,
přivítá vás i pták kivi.
Okouzlí vás krásná příroda,
kolem budou sopky, parky a na plážích pohoda.
Zveme vás na krásný pobyt,
možná tam čeká i pán prstenů a hobit.*

(Nový Zéland)

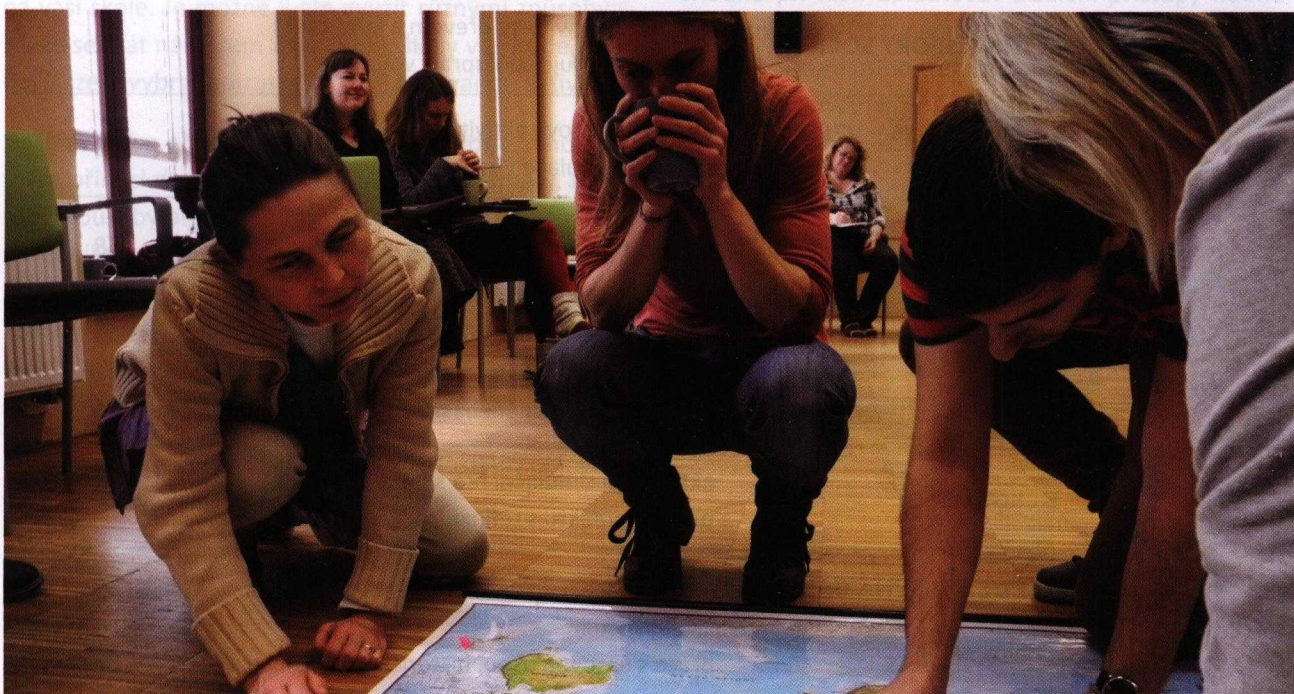
*Na režimu nezáleží,
na pláži se dobře leží.
Sklenku rumu si dej,
doutníček si vychutnej!*

(Kuba)

Žáci se po přípravě setkají na „veletrhu“ cestovních kanceláří a navzájem prezentují své nabídky. Na závěr proběhne vyhodnocení nejúspěšnější kanceláře, zpětná vazba na kvalitu prezentace. Je ideální, pokud vedeme žáky k vzájemnému poskytování konstruktivní popisné zpětné vazby. Místo obvyklého vyjádření „to se nám líbilo/nelíbilo“ popisují věcně, co viděli a jak byla naplněna stanovená kritéria.

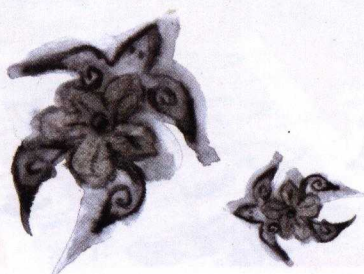
OTÁZKY K REFLEXI: Která cestovní kancelář vás inspirovala svou reklamou? Co na ní bylo zajímavé? Který ostrov byste si k návštěvě vybrali, kdybyste neměli finanční limit? Jak se vám dařilo naplňovat stanovená kritéria? Jaká rizika pro životní prostředí přináší přemíra turismu?

Poznámka: Téma dopadů současné turistiky jsme podrobně rozpracovali v aktivitě Turistika na ostrově, kterou naleznete v metodice pro malé v etapě 4: Rozpad kultury.

Řešení úkolu – správné přiřazení názvu ostrova, fotografie, popisu a vzdálenosti od Prahy. Kompletní podklady viz e-příloha pro velké 1: Cestovní kanceláře.

ZEMĚ	FOTOGRAFIE	POPIS OSTROVA	VZDÁLENOST OD PRAHY
SICÍLIE		Italský ostrov, který leží ve...	1 335 km
ISLAND		Je nejřidčeji zalidněným evropským státem, stále vulkanicky aktivní...	2 637 km
MADEIRA		Ostrov patří Portugalsku a nachází se asi 600 km západně od Maroka...	3 220 km
SRÍ LANKA		Nachází se v blízkosti Indie, od které je oddělen úžinou s řetězem korálových útesů nazvaných Adamův most...	7 687 km
KUBA		Leží v Karibském moři. Je nazývána perlou Karibiku...	8 529 km
HAVAJSKÉ OSTROVY		Souostroví patří Spojeným státům americkým, tvoří jej 95 korálových a sopečných ostrovů v Tichém oceánu...	12 053 km
VELIKONOČNÍ OSTROV		Jeden z nejizolovanějších kousků pevniny naší planety...	14 685 km
NOVÝ ZÉLAND		Nachází se v jihozápadní části Tichého oceánu...	17 885 km

Petroglyfy

V této aktivitě se vydáme prozkoumat jeden z osmi předchozích ostrovů (Velikonoční ostrov). Zatím je důležité ponechat název ostrova v tajnosti, abychom neprozradili příliš. Obvykle se někdo z žáků s příběhem ostrova již setkal, a tak by imaginace ztrácela na účinnosti.

O událostech na Velikonočním ostrově se nedochovalo příliš mnoho zdrojů. Máme pouze útržky svědectví předávaných ústně či v zápisech mořeplavců, nejrůznější vykopávky a archeologické výzkumy. Při nich bylo objeveno velké množství petroglyfů (rytin do kamene), některé z nich údajně zaznamenávají také významné události z historie ostrova.

DĚLKA AKTIVITY: 20 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci si rozvíjejí obrazotvornost a vytvoří si hypotézu o tom, co se asi událo. Dojde tak k myšlenkovému přesunu do dávné historie a následně k hlubšímu porozumění příběhu Velikonočního ostrova. Žáci sdílejí své názory ve skupinách, spolupracují při tvorbě hypotézy.

POMŮCKY: materiály ze slohy: 4 petroglyfy ostrova v různých historických obdobích a 12 drobných petroglyfů (jsou k dispozici k vytištění také v e-příloze pro velké 2: Petroglyfy), relaxační hudba

POSTUP: Vyzveme žáky, aby se pohodlně usadili, zavřeli oči a snažili se vytvořit si co nejbarevnější představu o tom, co se událo. K dotvoření relaxační atmosféry je vhodné pustit hudbu.

„Představte si, že je 18. století, jste mořeplavci, plujete na velké plachetnici a po dlouhých útrapách zámořské plavby vidíte v dáli vytoužený ostrov. Vypadá zpustošeně, vyprahle a prázdně. Nejsou tu žádné stromy, jen tráva a keře, ani žádná divoká zvířata, jen krysy a slepice. Půda je suchá a neúrodná. Domorodci působí vyzáblé, hladově a nešťastně a nelze se s nimi domluvit. Jen obrazy na zdech sopečných jeskyní snad vyprávějí příběh, který se odehrál...“

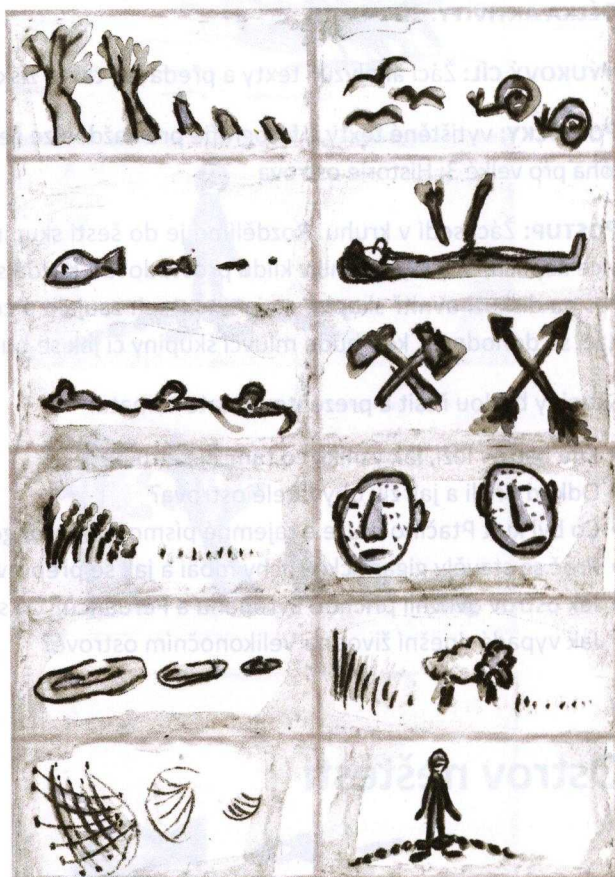
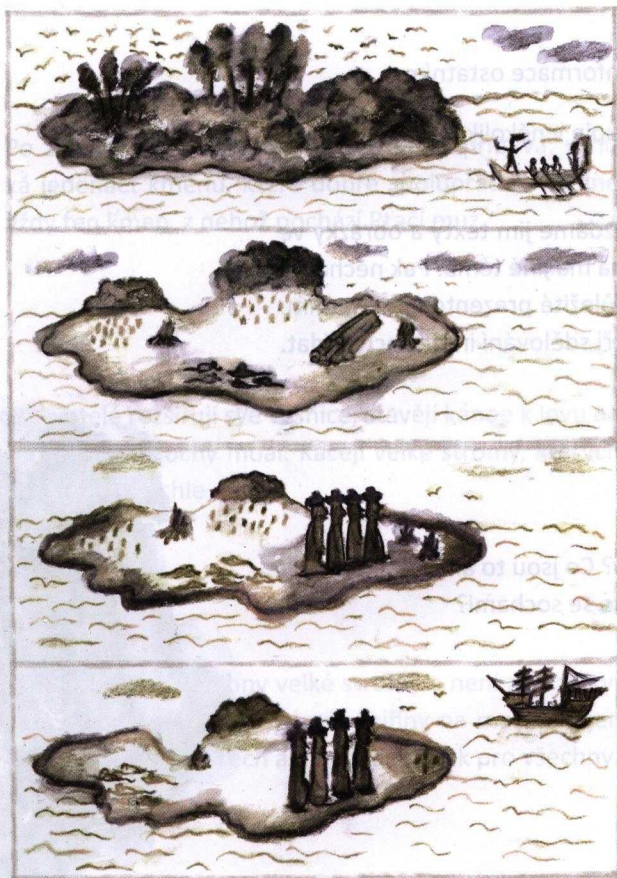
Vyzveme žáky, aby se pomalu vrátili zpět do reality a pokusili se rekonstruovat příběh ostrova pomocí obrazů a vlastní fantazie. Účastníky rozdělíme do menších skupin, každé skupině dáme sadu čtyř karet obrazů ostrova a rozstříhané petroglyfy. Žákům zadáme, aby se pokusili sestavit karty pod sebe podle toho, jak se ostrov postupně měnil. Jejich úkolem je vymyslet celý příběh ostrova podle vlastní fantazie. Ke každé fázi vývoje ostrova mohou přiřadit jednotlivé petroglyfy. (Pro upřesnění, vyobrazení petroglyfů, které zde uvádíme, nijak nekopíruje skutečné nalezené obrazy, tyto vznikly ve fantazii ilustrátorky na základě naší potřeby.)

Každá skupina po přípravě prezentuje svou verzi příběhu. Vzhledem k tomu, že jde o hypotézy, příběhy neopravujeme, nekomentujeme. Pokračujeme následující aktivitou.

E-PŘÍLOHA PRO VELKÉ 2: PETROGLYFY

Ostrov ve čtyřech fázích vývoje civilizace a dvanáct detailů, které evokují, co se na ostrově dělo. Jaké příběhy dokáže fantazie na jejich základě vytvořit?

Historie ostrova

Po vyslechnutí příběhů všech skupin z předchozí aktivity přidáme další část do skládky příběhu ostrova. Aktivitu můžeme uvést slovy: „Asi vás zajímá nyní ještě více, co se ve skutečnosti na ostrově stalo. Zkusme společně poodhalit tento ostrov plný záhad a tajemství.“

DÉLKA AKTIVITY: 30 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci analyzují texty a předávají takto získané informace ostatním.

POMŮCKY: vytištěné texty a fotografie pro každou ze šesti skupin v několika kopiích – e-příloha pro velké 3: Historie ostrova

POSTUP: Žáci sedí v kruhu. Rozdělíme je do šesti skupin a rozdáme jim texty a obrázky ve více kopiích, aby si je mohli v klidu prostudovat. Každá skupina má jiné téma. Pak necháme čas na diskusi uvnitř skupin, co je v textech zaujalo a co je důležité prezentovat ostatním. Žáci se dohodnou, kdo bude mluvit skupiny či jak se budou při sdělování informací střídat.

Skupiny budou řešit a prezentovat tato témata:

- Kde ostrov leží, jak vznikl, co tam žije a roste?
- Odkud přišli a jak žili obyvatelé ostrova?
- Co byl kult Ptačího muže a tajemné písmo rongorongo?
- Proč se stavěly gigantické sochy moai a jak se přepravovaly? Co jsou to ahu?
- Jak ostrov ovlivnil příchod Evropanů a Peruánců? Co se stalo se sochami?
- Jak vypadá dnešní život na Velikonočním ostrově?

Ostrov neštěstí

Po prezentaci témat všech skupin o historii i současnosti ostrova se vrátíme zpět k jejich hypotézám na základě petroglýfů. „Možná vás zajímá nyní ještě více, co ve skutečnosti petroglýfy na kamenech znamenají. Pojďme je společně prozkoumat a zjistit, co se za nimi skrývá za smutný příběh...“

DÉLKA AKTIVITY: 15 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci porovnávají první informace o smutné historii i současnosti ostrova se svými domněnkami a porozumějí, jak spolu jednotlivé události souvisejí. Žáci spolupracují ve skupinách, diskutují, porovnávají své hypotézy s realitou, objevují smysl a poselství petroglýfů.

POMŮCKY: vytištěná a rozstříhaná e-příloha pro velké 4: Ostrov neštěstí – pro žáky ZŠ doporučujeme nechat spojené obrázky s příslušnými texty (tj. stříhat po pruzích), studenti SŠ zvládnou seřadit vše

Ke shrnutí událostí a souvislostí můžeme použít prezentaci z e-přílohy pro velké 5: Pupek světa Rapa Nui: ostrov neštěstí. Můžete využít také některý z filmů či článků uvedených v e-příloze pro velké 14: Odkazy na filmy a dokumenty.

POSTUP: Žáky rozdělíme do skupin, každá skupina dostane rozstříhaný pracovní list. Jejich úkolem je přiřadit texty s obrázky tak, aby události dávaly smysl. Texty nečísujeme. Poté žáci znovu postupně porovnávají nové informace s hypotézou, kterou si v předchozí aktivitě vytvořili.

OTÁZKY K REFLEXI: Jak se shodovaly vaše hypotézy se skutečným příběhem? Co vás nejvíce překvapilo? Který z petroglýfů byl nejvíce zavádějící?

E-PŘÍLOHA PRO VELKÉ 4: OSTROV NEŠTĚSTÍ

První obyvatelé připlouvají na kánoích, přivázejí si zvířata a rostliny, zabydlují se na ostrově.

Po zabydlení na ostrově lidí postupně přibývá, vzniká jedenáct kmenů, které dobře spolupracují, vládne vždy ten kmen, z něhož pochází Ptačí muž.

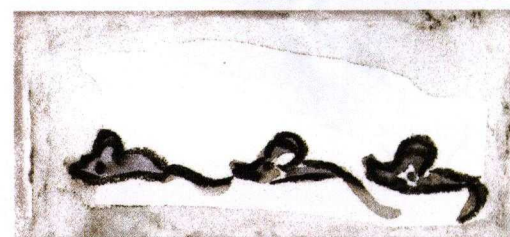
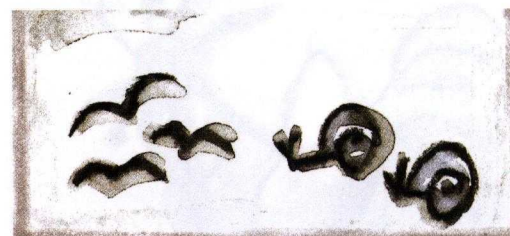
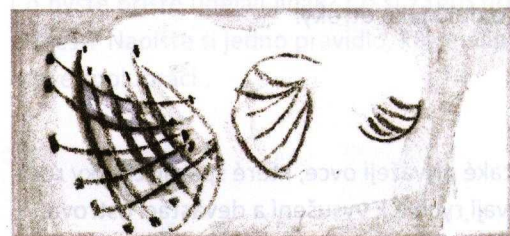
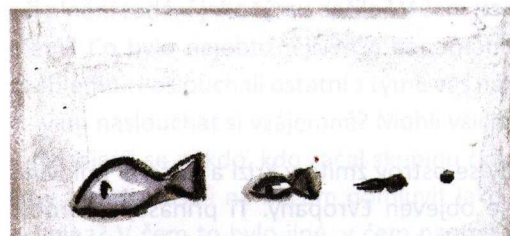
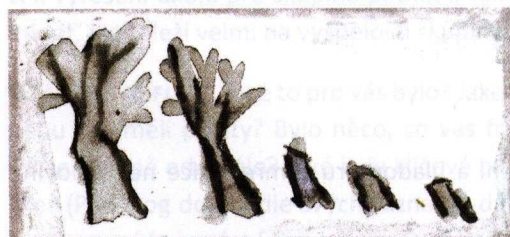
Obyvatelé rozšiřují své vesnice, stavějí kánoe k lovu na moři a pak i sochy moai. Kácejí velké stromy, kterých tím pádem rychle ubývá.

Jsou vykáceny všechny velké stromy a není z čeho vyrábět kánoe. Nelze tedy lovit delfíny na moři, ale jen ryby okolo břehu. Těch ale není dostatek pro všechny.

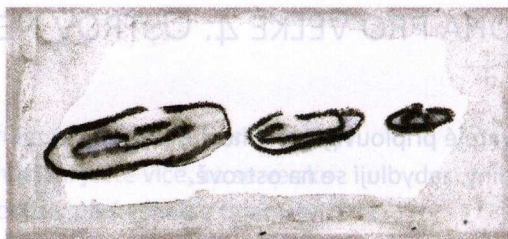
Sítě pomáhají lidem rybařit ze břehu. Na ostrově ale mizejí i ty stromy, jejichž vlákna se používají na výrobu sítí. Nelze už rybařit ani ze břehů, a lidé tak přicházejí o další zdroj obživy.

Nelze již využívat k obživě moře. Lidé začínají více lovit ptáky a hlemýždě. Také ty postupně téměř vyhubí.

Kromě ptáků a měkkýšů se nabízejí k lovu krysy, které si omylem přivezli první osadníci. Ty se rozmnožily a nakousaly semena stromů, není proto jak znovu vysadit lesy.

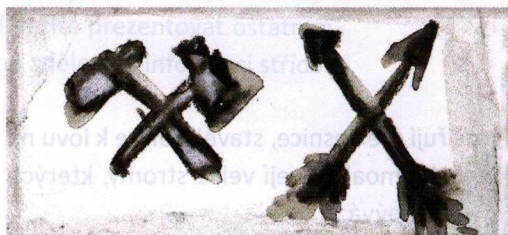
Došlo i k vykácení menších stromů a nelze vysadit další. Mizejí dřeviny a vysychají potoky a studánky.

Bez vody plodiny na poli usychají, půda je odnášena větrem a vodou.

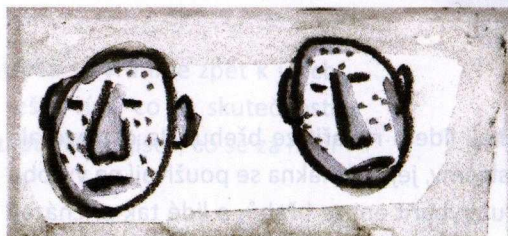
Na vysychajícím ostrově se nedaří pěstovat plodiny. Lidé nemají co jíst, z nouze jedí i krysy. Ostrov je ve válce.

Kvůli válčení a hladomoru zemřela více než polovina lidí.

V době, kdy se ostrov zmítá v krizi a přišel o polovinu obyvatel, je objeven Evropany. Ti přinášejí choroby, jako například neštovice, a odvázejí obyvatele daleko za moře, do dolů jako otroky.

Evropané také přivázejí ovce, které spásají zbytky rostlin a přispívají rychle k vysušení a devastaci ostrova.

Zoom karty

Příběh Velikonočního ostrova nám ukazuje civilizaci, které se nepodařilo své problémy včas a efektivně řešit. K úspěšnému vyřešení vážných problémů je nutné, aby lidé dokázali spolupracovat v týmu. Tato dovednost není samozřejmá, je třeba se jí naučit. Pokud chceme být jako tým úspěšní, je třeba si navzájem naslouchat a komunikovat. K tomu nám může pomoci následující zajímavá aktivita.

DÉLKA AKTIVITY: podle počtu účastníků 35–50 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci se trénují v komunikačních dovednostech, schopnosti spolupracovat, zdokonalí se ve vyjadřovacích dovednostech a naslouchání. Reflektují průběh aktivity a stanoví si efektivní způsoby týmové spolupráce.

POMŮCKY: zoom karty v počtu účastníků – sloha obsahuje 24 barevných zoom karet k rozstříhání

POSTUP: Pro potřeby této metodiky jsme vytvořili zcela originální sadu 24 obrázků s námětem Velikonočního ostrova. Je možné ji použít na úvod celého tématu, pokud žáci ještě vědí o ostrově málo, ale spíše doporučujeme zařadit tuto aktivitu na závěr celého tématu.

Tým má za úkol sestavit příběh ze sady za sebou následujících obrázků. Každý žák dostane obrázek, ale nesmí ho nikomu jinému ukázat. Tým má za úkol společně zjistit správnou posloupnost. Je vhodné nesdělovat na začátku název aktivity, protože napovídá cestu k řešení problému.

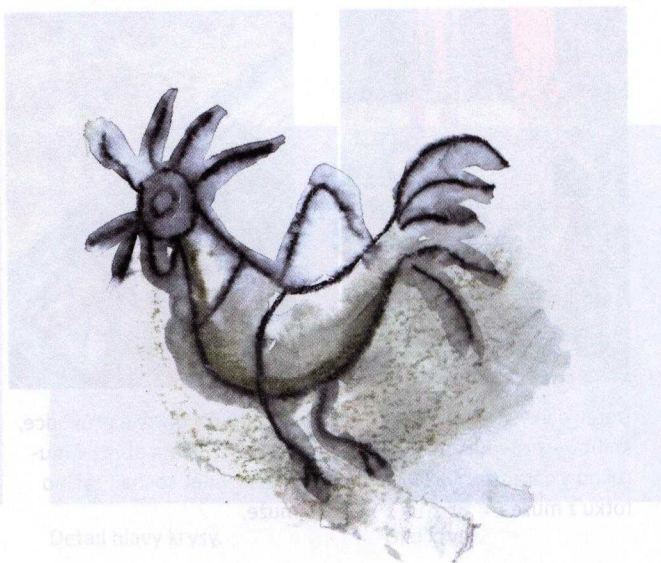
Na začátku je vhodné žáky povzbudit, aby si prostudovali všechny detaily obrázku, což jim pomůže při sestavování celého příběhu. Jakmile budou připraveni, můžeme začít. Doporučujeme, aby pedagog do hry v průběhu pokud možno nevstupoval a zaznamenával si zásadní okamžiky a výroky jednotlivých členů skupiny včetně času, kdy se co událo. Bude to pak využito při závěrečné reflexi.

Pokud je skupina přesvědčena, že má obrázky ve správném pořadí, položí je na stůl obrázkem dolů. Pak otočným odhalíme, zda se úkol podařilo splnit. Pokud se vyskytnou nějaké chyby, vyzveme žáky, aby našli správné pořadí, což už při pohledu na obrázky nebude obtížné. Obvykle se stane, že jeden nebo více účastníků přebírá vedoucí roli, což při dobře zvládnuté komunikaci může napomoci k rychlejšímu vyřešení problému.

Aktivita je tím obtížnější, čím větší je skupina. Pokud je ve skupině méně než 24 žáků, z řady karet odebereme první ze začátku příběhu (zeměkoule, letadlo), nebo naopak u konce příběhu (hlava krysy, oko krysy), případně obojí, důležité je zachovat logickou i obrazovou posloupnost.

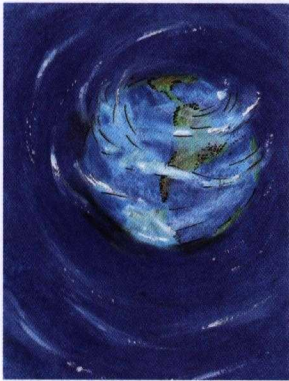
U mladších žáků doporučujeme karty i žáky rozdělit na dvě nebo tři skupiny, každá řeší úkol samostatně. Následně se mohou všechny skupiny pokusit propojit, aniž by si navzájem obrázky ukázaly. Pokud je více účastníků než karet, mohou někteří pracovat ve dvojicích s jedním obrázkem. Případně můžeme nastavit i časový limit, za který je třeba úkol splnit. Obvykle stačí k vyřešení úkolu pro skupinu patnácti žáků 15 až 20 minut, ale záleží velmi na vyspělosti skupiny.

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké to pro vás bylo? Jaké jste v průběhu hry měli pocity? Bylo něco, co vás frustrovalo? Co se vlastně odehrálo? Jaké byly klíčové okamžiky při hře? (Pedagog doplní dle svých záznamů důležité momenty a může i uvést i čas, kdy se co stalo.) Co se vám při plnění zadání jako týmu dařilo? V čem jste měli problém? Co bylo nejobtížnější? Co napomohlo k řešení problému? Poslouchali ostatní z týmu váš názor? Dařilo se vám naslouchat si vzájemně? Mohli všichni promluvit? Objevil se někdo, kdo začal skupinu řídit? Kdy jste se v životě museli na něčem domluvit jako tým nebo skupina? V čem to bylo jiné, v čem naopak podobné? Co byste příště udělali jinak? Co si z této hry můžeme odnést? Napište si jedno pravidlo, které napomáhá týmové spolupráci.

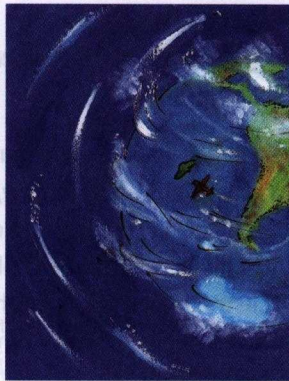

ZOOM KARTY (PŘÍLOHA VYTIŠTĚNÁ VE SLOZE)

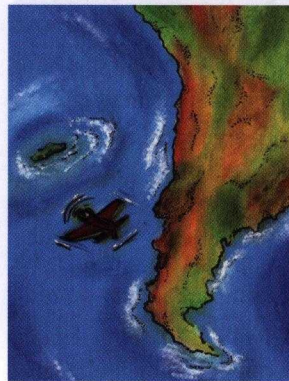
Těchto 24 zoom karet najdete ve sloze bez doprovodných textů – rozstříhejte je a hrajte. Zde jsou ve správném pořadí, s připojenými popisky, které napovídají, čeho si na kartách všimat, aby bylo možné je správně seřadit.

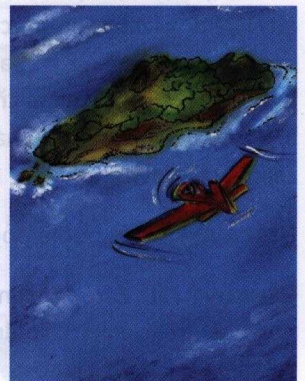
Planeta Země z dálky.

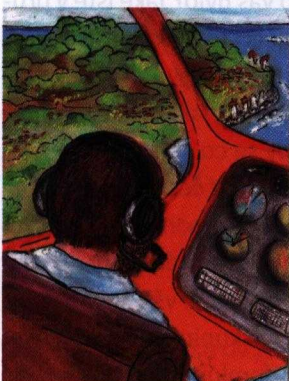
Bližší pohled na planetu Zemi s Jižní Amerikou, Pacifikem a malým letadlem.

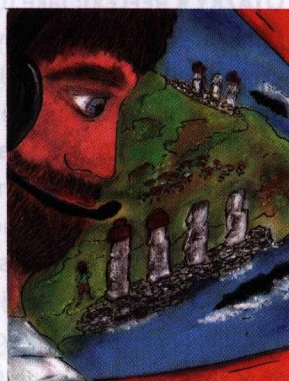
Jižní Amerika a malé Velikonoční ostrov, malé letadlo.

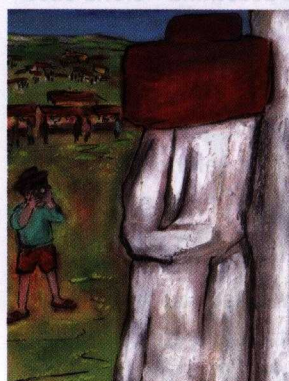
Letadlo letí nad Velikonočním ostrovem, vidíme sopku.

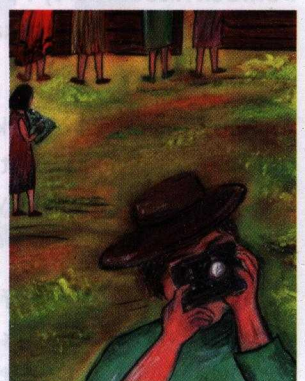
Záběr na kabinu pilota, který se dívá na pláž na ostrově, kde jsou patrné sochy a plošiny ahu u břehu.

Záběr na detail obličeje pilota v kabině, sochy jsou větší a vidíme i turistu.

Bližší záběr na sochy na břehu a u nich stojící turista s kloboukem, fotící sochy. V pozadí na pobřeží vidíme vesnici a stánky se suvenýry.

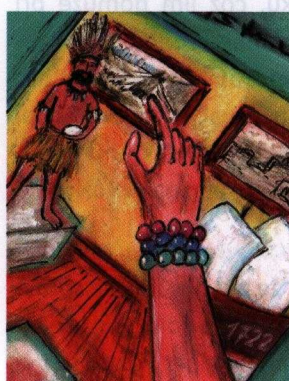
HLAVA turisty s kloboukem, fotícího sochy. V pozadí současná vesnice a místní prodávající suvenýry. Před nimi stojí dívka s průvodcem v ruce.

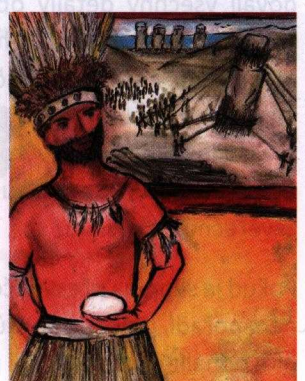
Detail dívky s otevřenou knihou – průvodcem, která rukou s náramkem ukazuje na fotku z muzea.

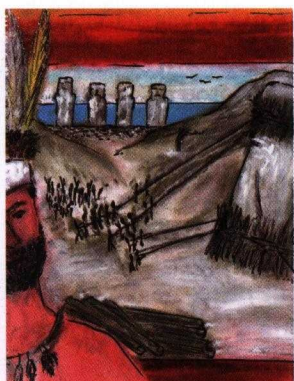
Detail ruky dívky a průvodce, prst ukazuje na obraz v muzeu, je vidět socha Ptačího muže.

Detail fotky z průvodce, pohled do muzea do haly, kde je vidět část modelu plachetnice s letopočtem příjezdu prvních bělochů r. 1722, socha Ptačího muže a obraz na stěně, na něm náznak krajiny ostrova a stěhování soch.

Socha Ptačího muže, který drží vejce. Na obraze za ním je zřetelná krajina Velikonočního ostrova s domorodci při stěhování soch, v dále je skála.

Zvětšený obraz krajiny v pozadí se sochami, část hlavy Ptačího muže. U skály stojí člověk.

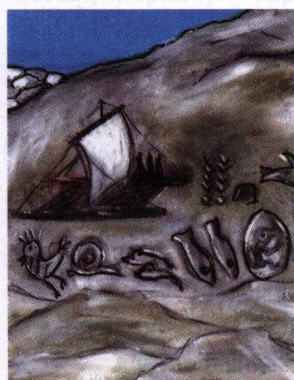
Bližší pohled na obraz domorodců stěhujících sochy, vidíme už jen kousek pera z čelenky Ptačího muže, člověk v pozadí na skálu něco maluje.

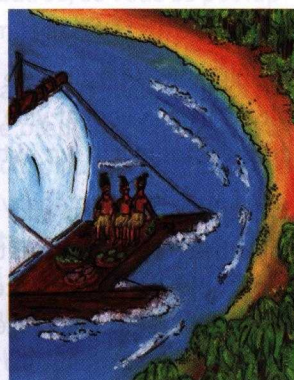
Bližší pohled do obrazu se stěhováním soch, jak je na lanech lidé posunují. V pozadí pohled na skálu, která je větší a u ní stojí člověk vyrývající do skály obrazy. Posun do doby největšího rozkvětu civilizace.

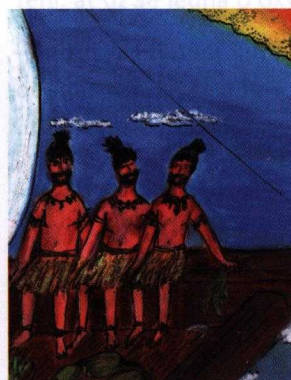
Přiblížíme se ke skále, člověk, který vyrývá obrázky, je větší a jsou už patrné i různé petroglyfy, včetně plachetnice.

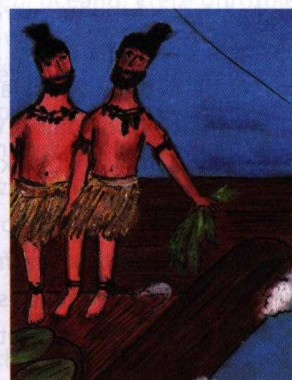
Skála s různými obrázky, připlouvající první obyvatelé na katamaránu, hlemýždi, ptáci, ryby.

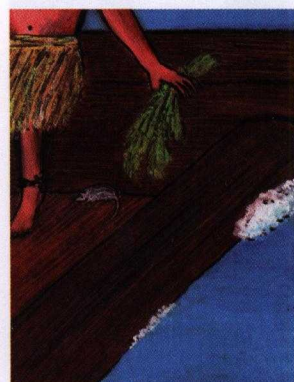
Katamarán je v zátocě, připlouvá k ostrovu, na palubě jsou tři domorodci. Posun do dávné historie prvních osadníků.

Obrázek katamaránu s třemi lidmi, s nákladem potravin a nenápadnou krysou.

Na katamaránu sedí dva Polynésané a v rohu je zřetelná krysa.

Vidíme jen část těla domorodce a krysou, která je nyní zřetelnější.

Krysa.

Detail hlavy krysy.

Oko krysy.

Poselství pro současnost (NA VE SLOZE)

„Až bude poražen poslední strom, až docela vyschne poslední studna a bude uloven poslední pták, pak teprve pochopíte, že sochy se jíst nedají.“

Příběh Velikonočního ostrova je názorný příklad toho, jak je lidská společnost závislá na svém prostředí a jaké následky může mít nevratné poškození životního prostředí. Jedná se o příběh lidí, kterým se s minimálními zdroji a při dané technologické úrovni podařilo vybudovat jednu z nejvyspělejších civilizací v dějinách. Tento rozvoj ale představoval obrovský tlak na životní prostředí. A když už tento tlak překročil únosnou mez, civilizace budovaná po tisíc let zkolabovala současně s životním prostředím. Kolaps společnosti Velikonočního ostrova přišel rychle poté, co společnost dosáhla vrcholu populace, v době budování monumentálních staveb a největších dopadů na životní prostředí.

DĚLKA AKTIVITY: minimálně 45 minut, ideálně 90 minut

VÝUKOVÝ CÍL: V této aktivitě studenti pojmenují příčiny i následky krize na ostrově a porovnávají je se současnými problémy světa. Analyzují jednotlivé problémy moderní doby na základě připravených textů nebo si informace dohledávají v literatuře či na internetu. Prezентují svá zjištění, diskutují o problémech a hledají možná řešení.

POMŮCKY: vytištěná e-příloha pro velké 6: Poselství pro současnost – 8 textů s fotografiemi – do skupin či pro každého žáka, internet, tabule

POSTUP: Aktivitu zahájíme pomocí brainstormingu, žáci hledají odpovědi na otázku: „Vzpomenete si, jaké příčiny vedly ke kolapsu civilizace na Velikonočním ostrově?“

Žáci si vybavují nejrůznější okolnosti a učitel je zapisuje na tabuli. Pokud si nevzpomenou na všechny příčiny a důsledky kolapsu, doplníme je. Společně si pojmenujeme tyto problémy:

- nárůst počtu obyvatel
- problémy s vodou
- degradace půdy
- úbytek a poškození lesů
- ztráta biodiverzity
- epidemie
- války o zdroje
- izolace ostrova, vliv jiných kultur

Které z těchto problémů jsou specifické pouze pro Velikonoční ostrov? Které jsou aktuální i v moderní době? Žáci pracují ve skupinách, každá skupina si zvolí jeden z problémů, které má současná civilizace s Velikonočním ostrovem společné, a k tomu dostane texty k nastudování. Druhou variantou je, že necháme žáky samy dohledávat informace k jednotlivým tématům. Posléze skupiny prezentují ostatním svá zjištění. Prezentace mohou probíhat nejrůznějšími způsoby, zadání zvolte podle vašeho uvážení a schopností studentů.

Možnosti zadání prezentace:

- vyrobte společně plakát k vaší problematice, který nám pak představíte
- prezentace může probíhat jako televizní rozhovor reportéra a odborníka
- prezentace může být vedena jako panelová diskuze pozvaných hostů řízená moderátorem
- prezentace může být doprovázena pantomimou či živými obrazy

Problémům, které máme v moderní době k řešení navíc, je třeba věnovat více času, ideálně v dalších navazujících hodinách. (viz aktivita 7. Aktuální výzvy)

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké pocity v tobě vyvolaly tyto informace o stavu planety? Které informace byly pro tebe nové? Co tě nejvíce překvapilo/zaskočilo? Proč jste zvolili tento typ prezentace? Jak hodnotíš prezentace svých spolužáků? Co bys na nich ocenil?

Poselství pro současnost (NA VE SLOZE)

„Až bude poražen poslední strom, až docela vyschne poslední studna a bude uloven poslední pták, pak teprve pochopíte, že sochy se jíst nedají.“

Příběh Velikonočního ostrova je názorný příklad toho, jak je lidská společnost závislá na svém prostředí a jaké následky může mít nevratné poškození životního prostředí. Jedná se o příběh lidí, kterým se s minimálními zdroji a při dané technologické úrovni podařilo vybudovat jednu z nejvyspělejších civilizací v dějinách. Tento rozvoj ale představoval obrovský tlak na životní prostředí. A když už tento tlak překročil únosnou mez, civilizace budovaná po tisíc let zkolabovala současně s životním prostředím. Kolaps společnosti Velikonočního ostrova přišel rychle poté, co společnost dosáhla vrcholu populace, v době budování monumentálních staveb a největších dopadů na životní prostředí.

DÉLKA AKTIVITY: minimálně 45 minut, ideálně 90 minut

VÝUKOVÝ CÍL: V této aktivitě studenti pojmenují příčiny i následky krize na ostrově a porovnávají je se současnými problémy světa. Analyzují jednotlivé problémy moderní doby na základě připravených textů nebo si informace dohledávají v literatuře či na internetu. Prezentují svá zjištění, diskutují o problémech a hledají možná řešení.

POMŮCKY: vytištěná e-příloha pro velké 6: Poselství pro současnost – 8 textů s fotografiemi – do skupin či pro každého žáka, internet, tabule

POSTUP: Aktivitu zahájíme pomocí brainstormingu, žáci hledají odpovědi na otázku: „Vzpomenete si, jaké příčiny vedly ke kolapsu civilizace na Velikonočním ostrově?“

Žáci si vybavují nejrůznější okolnosti a učitel je zapisuje na tabuli. Pokud si nevzpomenou na všechny příčiny a důsledky kolapsu, doplníme je. Společně si pojmenujeme tyto problémy:

- nárůst počtu obyvatel
- problémy s vodou
- degradace půdy
- úbytek a poškození lesů
- ztráta biodiverzity
- epidemie
- války o zdroje
- izolace ostrova, vliv jiných kultur

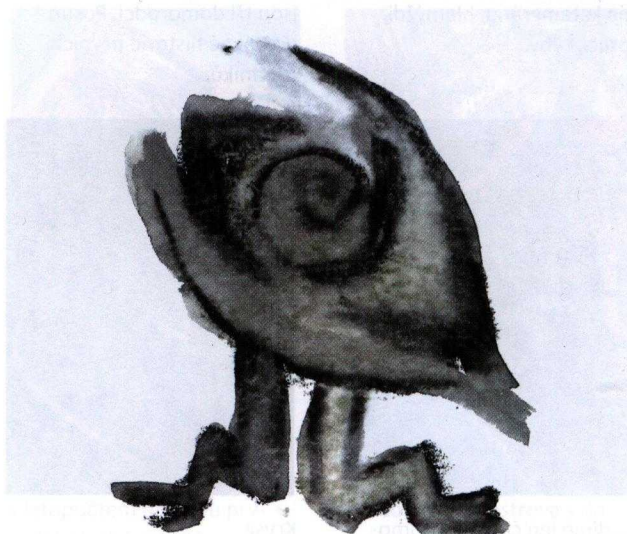
Které z těchto problémů jsou specifické pouze pro Velikonoční ostrov? Které jsou aktuální i v moderní době? Žáci pracují ve skupinách, každá skupina si zvolí jeden z problémů, které má současná civilizace s Velikonočním ostrovem společné, a k tomu dostane texty k nastudování. Druhou variantou je, že necháme žáky samy dohledávat informace k jednotlivým tématům. Posléze skupiny prezentují ostatním svá zjištění. Prezentace mohou probíhat nejrůznějšími způsoby, zadání zvolte podle vašeho uvážení a schopností studentů.

Možnosti zadání prezentace:

- vyrobte společně plakát k vaší problematice, který nám pak představíte
- prezentace může probíhat jako televizní rozhovor reportéra a odborníka
- prezentace může být vedena jako panelová diskuze pozvaných hostů řízená moderátorem
- prezentace může být doprovázena pantomimou či živými obrazy

Problémům, které máme v moderní době k řešení navíc, je třeba věnovat více času, ideálně v dalších navazujících hodinách. (viz aktivita 7. Aktuální výzvy)

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké pocity v tobě vyvolaly tyto informace o stavu planety? Které informace byly pro tebe nové? Co tě nejvíce překvapilo/zaskočilo? Proč jste zvolili tento typ prezentace? Jak hodnotíš prezentace svých spolužáků? Co bys na nich ocenil?

Příklad dvou textů s fotografiemi popisujících dva problémy současného světa.

PROBLÉMY S VODOU

Voda je bezpodmínečnou nutností pro veškerý život a totéž platí pro lidskou civilizaci, pro jejíž rozvoj se stává limitujícím faktorem. V současné době lidstvo využívá 2600 km³ vody za rok, což je téměř třetina z celkového množství, které máme k dispozici. Z toho je 70 % využito na zavlažování, 20 % na průmysl a jen 6 % na spotřebu v domácnosti, především jako voda pitná. V rozvojových zemích spotřeba vody neustále stoupá, zatímco ve vyspělých státech je stabilizovaná a spíše klesá. Potřeba zvýšení produkce potravin pro rostoucí počet lidí na Zemi je zřejmá a vazby mezi vodou a potravinami jsou klíčové. Dostupnost vody pro zavlažování je problém už nyní a bude se zhoršovat. Znečištění povrchových vod dosahuje v současné době globálních rozměrů. Okolo 10 % všech řek lze považovat za významně znečištěné různými typy škodlivin, zejména městskými splašky. Předpokládá se, že voda se postupně stane vůbec nejkritičtějším přírodním zdrojem.

Vážnost situace zvyšuje pokračující globální změna klimatu, která přináší mimo jiné oteplení, změny srážkového rytmu na mnoha územích; můžeme říct, že suché oblasti budou ještě sušší, v Evropě se to týká zejména Středomoří, kde je nedostatek vody patrný už nyní. I v ČR se potýkáme poslední dekádu s nebývalým suchem, které vede k vysychání potoků a řek, poškození obrovské plochy lesů a úbytku podzemní vody.

ZTRÁTA BIODIVERZITY

Člověk již v minulosti způsobil nebo přispěl k vymření mnoha druhů živočichů, jako jsou mamuti v Evropě a Asii či velké šelmy v Americe, avšak v současné době je antropogenní tlak mnohonásobně vyšší a účinky na biodiverzitu nesrovnatelně výraznější. Dnešní vymírání druhů můžeme směle přirovnat k velkým vymíráním

v geologické minulosti, jeho rychlost je 1000krát vyšší než v minulosti. Pokračující úbytek biodiverzity patří mezi největší globální ekologické problémy a je snad vůbec nejvážnějším ohrožením pro svou nevratnost. Nebezpečí je tím větší, že ztráta tohoto bohatství není na první pohled vidět, neohrožuje přímo zdraví a životy lidí a reaguje na změny prostředí s jistým zpožděním.

Hnací síly ztráty biodiverzity ale stále narůstají. Jsou to změny využití území, kde ubývá míst přírodních a přírodě blízkých. Navíc se přírodní plochy drobí, krajina je rozkouskována například silnicemi a těžko překonatelnými dálnicemi, což je velká překážka pro pohyb volně žijících živočichů. Jiným klíčovým faktorem je nadměrné využívání přírodních zdrojů, především moří a oceánů. Mnohé druhy ryb jsou v důsledku nadměrného rybolovu tak decimovány, že není jisté, zda se je vůbec podaří zachránit. Další významný faktor je nejrůznější znečištění, ať už se jedná o okyselení oceánu, které ohrožuje korálové útesy, nebo o používání pesticidů, jež likviduje hmyzí populace na celém světě. Jestliže vymizí bakterie a houby, které zajišťují rozklad organických zbytků, a tím zúrodňují půdu, dramaticky poklesne zemědělská produkce. To stejné hrozí, pokud se sníží množství hmyzu, který zajišťuje opylování hospodářských plodin. Také 42 % léků používaných proti rakovině pochází z přírody.

O mnohých dalších důsledcích ještě ani nevíme. Se ztrátou biodiverzity tedy ztrácíme nejen krásu a bohatost přírody, ale také destabilizujeme ekologické procesy, na kterých jsme závislí. Zabránit poklesu biodiverzity je pro udržitelný rozvoj lidské civilizace stejně důležité jako snížit zátěž civilizačního růstu na životní prostředí. Z ekologického hlediska jsou tedy investice do ochrany biodiverzity výnosným pojištěním pro společnost, která je na zdravém fungování ekosystémů více než závislá.

Aktuální výzvy

Osud Velikonočního ostrova a poselství, které z něho vyplývá, pro nás mají mimořádný význam. I planeta Země, jako Velikonoční ostrov, má jen omezené zdroje pro své lidské obyvatele, pro uspokojení všech jejich potřeb. Stejně jako ostrované nemá ani lidstvo žádné prostředky k úniku.

Již 2 miliony let se nám, lidem, daří získávat stále více potravin a využívat více zdrojů, protože je nás stále více a naše civilizace je stále složitější a technologicky vyspělejší. Ale daří se nám lépe než ostrovanům najít způsob, jak fatálně nelikvidovat zdroje a nepoškozovat to, na čem naše životy závisí?

DÉLKA AKTIVITY: minimálně 45 minut (ideálně až několik hodin)

VÝUKOVÝ CÍL: Studenti srovnávají kolaps společnosti na Velikonočním ostrově se situací v moderní společnosti a pojmenovávají nejpalčivější současné problémy životního prostředí. Ty analyzují a následně prezentují.

POMŮCKY: vytištěná e-příloha pro velké 7: Aktuální výzvy – texty do skupin, internet

POSTUP: Navazujeme na předchozí aktivitu Poselství pro současnost. Studenti pracují v menších skupinách a hledají alespoň čtyři problémy, které domorodci řešit nemuseli.

„Jaké problémy vznikají s rozvojem moderní společnosti? Které problémy máme oproti obyvatelům Velikonočního ostrova dnes navíc?“ Návrhy studentů zapisujeme a vybíráme společně tři nejvíce relevantní:

- zamoření planety plasty
- chemické znečištění
- globální změna klimatu

K hlubšímu porozumění těmto problémům můžeme použít texty či podrobnější články nebo filmy, které naleznete níže. Pokud jste s texty pracovali v předchozí aktivitě, je nyní lepší zvolit jinou metodu, abychom studenty aktivizovali.

Příklad dvou textů s fotografiemi popisujících dvě palčivé výzvy současného světa.

ZAMOŘENÍ PLANETY PLASTY

Lehké, odolné, omyvatelné, variabilní nebo jednoduše vyrobitelné, to jsou některé z předností plastů, díky nimž plasty pronikly do našeho běžného života a usnadnily nám ho. Za posledních 40 let stoupla výroba plastů 20krát. Celosvětová roční produkce plastů přesáhla 320 milionů tun, z toho nejvíce – 141 milionů tun – připadá na obaly. Hlavní surovinou pro výrobu plastů jsou ropa a zemní plyn. Statistiky EU uvádějí, že se v Evropě ročně vyprodukuje okolo 27 milionů tun plastového odpadu. Recyklováno je však pouhých 30 %.

Umělé hmoty znečišťují půdu i vodu a kromě toho je konzumují živočichové, zejména plankton, ryby a ptáci, kterým způsobují zdravotní problémy a někdy i smrt. Například plastová lahev se může v přírodě rozkládat až 400 let. Plasty ovlivňují celý potravní řetězec včetně složení jídelničky člověka. Vzhledem k zamoření oceánů plastovým odpadem je problém nejviditelnější u ryb. Česko nemá oceány s nahromaděným plastovým odpadem, přesto se problém odpadků z umělých hmot nevyhýbá ani nám. Česká města, obce, ale také volnou krajinu trápí pohozené odpady.

Se záměrem vypořádat se s těmito problémy přijala loni Evropská unie vůbec první mezinárodní strategii pro změnu využívání plastových materiálů. Opatření EU se soustředí na redukci jednorázových plastů i omezení používání mikroplastů ve výrobcích. Nechybí ani podpora pro inovace, které mají například snížit množství nebezpečných látek z recyklovaných plastů a přinést lépe recyklovatelné plastové materiály.

Plasty nejsou jen viditelný problém plující na hladině oceánů nebo pavalující se v příkopě u silnice. Znečištění plasty ohrožuje zvířata a konzumací mikročástic obsažených ve vodě nebo potravě také lidské zdraví. Navíc na tom může Evropa také vydělat. Zamezení vzniku odpadu nebo jeho lepší recyklace totiž podle Evropské komise uspoří v Evropě 22 miliard eur.

Zdroj:

VOSECKÝ, Vojtěch, SEDLÁK, Martin. Konec doby plastové? Inovace mohou zachránit planetu od masové produkce umělých hmot. *Obnovitelně.cz* [online]. 18. 1. 2019 [cit. 29. 8. 2021]. Dostupné z: <https://www.obnovitelne.cz/cz/clanek/688/konec--doby-plastove-inovace-mohou-zachranit-planetu-od--masove-produkce-umelych-hmot>.

CHEMICKÉ LÁTKY V ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ

Aniž si to možná uvědomujeme, stala se chemie v nejruznějších podobách součástí dnešního životního stylu. Kromě toho, že mnohdy zvyšuje naše pohodlí, přináší i mnoho rizik pro životní prostředí i pro lidské zdraví. Člověk uvolňuje do životního prostředí látky, které byly dlouhodobě uloženy v zemi, kde neohrožovaly jeho zdraví, třeba těžké kovy, jako jsou olovo, rtuť či kadmium. Chemici vyrobili množství látek, které se v přírodě běžně nevyskytovaly, například DDT, PVC, PCB, freony aj. Tyto látky mají někdy velmi zajímavé vlastnosti pro speciální využití (např. hubí hmyz, odolávají vysokým teplotám atd.), ale zároveň mohou ohrozit nejen životní prostředí, ale i zdraví nebo životy lidí, ať už přímo (jsou jedovaté), nebo tím, že mají předem nepředpokládaný účinek (např. vytvářejí tzv. ozonovou díru).

V současnosti jsou známy miliony různých chemických látek a každý den jsou syntetizovány další a další. Chemizace nejruznějších odvětví průmyslu je příčinou masové kontaminace prostředí cizorodými látkami. Mezi nejzávažnější důsledky vystavení člověka cizorodým látkám patří: výskyt nádorových onemocnění, množství vrozených vad, počet alergických onemocnění. Abychom mohli mít z chemických látek kolem nás co největší přínos a co nejmenší škody, musíme co nejlépe znát jejich vlastnosti a měli bychom se snažit jejich využití regulovat svým rozumem a vhodnými zákony.

Zdroj:

ŠUTA, Miroslav. *Chemické látky v životním prostředí a zdraví*. Brno: ZO ČSOP Veronica, 2008. Dostupné také z: <https://www.veronica.cz/chemicke-latky-v-zivotnim-prostredi>.

INFORMACE PRO PEDAGOGA

JAK PRACOVAT S TÉMATEM KLIMATICKÉ ZMĚNY A JAK O NĚM MLUVIT S ŽÁKY

Tato zásadní témata dnešní doby vyžadují hlubší pochopení, ideální je, pokud si studenti sami vyhledávají informace, zpracovávají je, prezentují a diskutují je navzájem.

Stejně důležité jako porozumění těmto problémům je způsob, jakým o těchto tématech se studenty mluvíme. Veřejná debata o klimatu často zahlučuje posluchače a čtenáře mořem alarmujících informací, vyvolává strach a pocity viny. Nabádá k uskromnění se, přestože jednotlivec nemá na znečištění zdaleka takový podíl jako průmyslová výroba. Tyto emoce mohou vést od pocitu bezmoci až k vytěsnění a popření problémů, a paralyzovat tak ochotu k činu.

Psycholog Jan Krajhanzl (2021) proto doporučuje nestrašit, ale problémy popisovat věcně a nabídnout k nim i praktická řešení a jejich viditelné přínosy. Více v jeho přednášce Jak komunikovat o změně klimatu, kterou přednesl na Konferenci Ekoškoly 18. 1. 2021 a je dostupná na stránce <https://ekoskola.cz/cz/konference>.

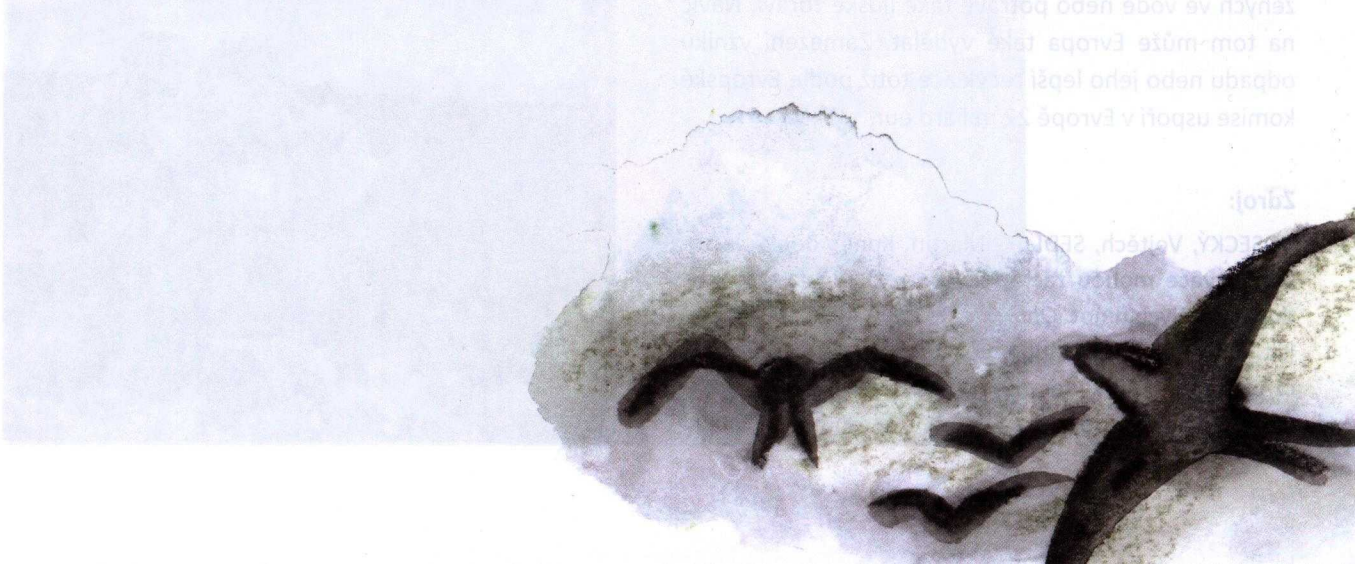
Je důležité také s žáky mluvit o jejich pocitech a obavách, aby mohlo dojít k ošetření těchto emocí a společně jsme získali energii ke hledání řešení. Zkusme rozvíjet jiné emoce – naději a přesvědčení, že něco dokážeme i jako jednotlivci.

Důležité je nezapomínat na hledání pozitivních příkladů a řešení, čerpat lze z různých zdrojů, jako příklad uveďme [web zajimej.se](http://web.zajimej.se).

Doporučujeme, aby žáci měli možnost prožít reálnou úspěšnou zkušenost, že něco ve svém okolí dokázali změnit k lepšímu.

Pokud se o problematice klimatického vzdělávání chcete dozvědět více, velmi doporučujeme online kurz Člověk v tísní, který vznikl v rámci vzdělávacího programu Varianty: <https://www.clovekvtsni.cz/jak-ucit-o-zmenach-klimatu-a-globalnim-oteplovani-vyzkouste-si-nas-novy-online-kurz-klimaticka-zmena-6319gp>. Kurz je určen zejména učitelům 2. stupně základních škol a učitelům středních škol. Je rozdělen do osmi samostatných kapitol, ve kterých odborníci popisují projevy klimatické změny z různých úhlů pohledu – od přírodovědného přes společenskovední až **po pedagogicko-psychologický, tedy jak učit o změně klimatu.**

Vzhledem k tomu, že jedním ze smyslů vzdělávání je připravit žáky na život v současném, resp. budoucím světě, je na místě, aby se ve výuce zabývali také klimatickou změnou, která naše životy ovlivňuje čím dál tím více. Učit o změně klimatu není snadné, a právě proto byl vytvořen tento online kurz, aby pedagogům pomohl přinést závažné, aktuální a složité téma změny klimatu do výuky. Ukazuje na způsoby, které budou v žácích podporovat nejen porozumění problémům, ale rozvíjet schopnosti hledat řešení a které budou podporovat aktivní naději, že změnu klimatu lze zvládnout.

Rozvoj

Kolaps společnosti Velikonočního ostrova přišel rychle poté, co společnost dosáhla vrcholu rozvoje, v době budování monumentálních staveb a největších dopadů na životní prostředí.

Na příkladu Velikonočního ostrova tedy vidíme, že tamní rozvoj nebyl dlouhodobě udržitelný. Jaké to je však s rozvojem v dnešním světě?

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci jsou schopni kriticky nahlédnout na koncept HDP a znají alternativní způsoby, jak měřit rozvoj.

Aktivita A: Jak měřit rozvoj?

DÉLKA AKTIVITY: 30 minut

POMŮCKY: karty s názvy zemí pro každou skupinu, tabule

POSTUP: Aktivitu zahájíme metodou brainstormingu nebo studenty vyzveme k dialogům ve dvojicích: „Co si představujete pod pojmem rozvoj v kontextu dnešního světa?“

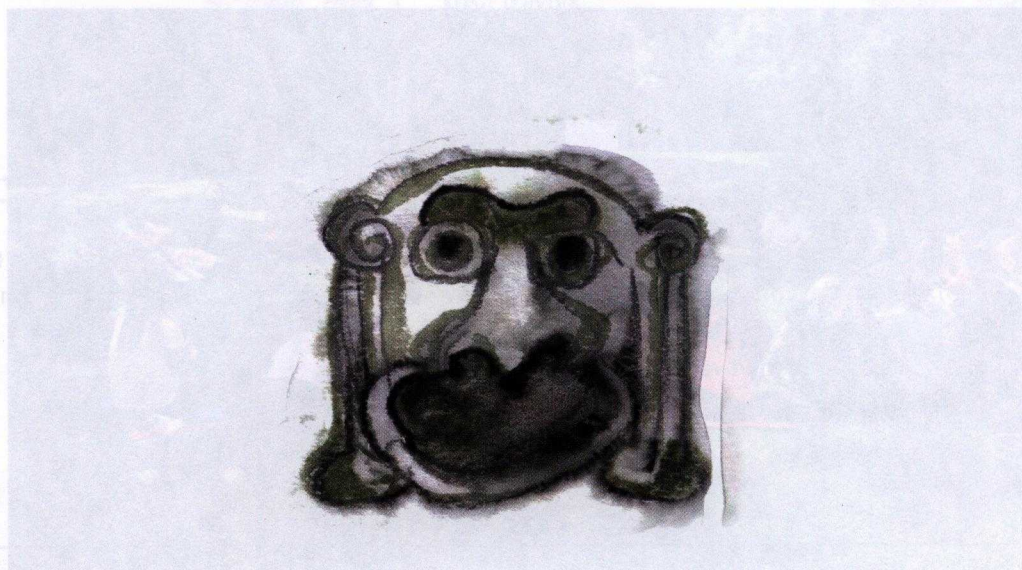
Návrhy zapisujeme na flipchart nebo na tabuli. Dále dostanou žáci do malých skupin kartičky s názvy pěti zemí. Jejich cílem bude seřadit je podle toho, jak moc jsou rozvinuté.

- Kostarika
- Bangladéš
- Lucembursko
- USA
- Česká republika

Pořadí pak položí vedle sebe na zem, aby všichni mohli porovnat, jak se jejich odhady podobají, či liší.

OTÁZKY K DISKUZÍ NAD KARTAMI: Podle čeho jste se rozhodovali? Co si představujete pod pojmem rozvoj? Co je hlavním cílem rozvoje? (možné odpovědi: zvýšení bohatství dané země, naplnění základních lidských potřeb, zvýšení spokojenosti obyvatel)

V diskuzi se vrátíme k nejčastější odpovědi: bohatství. Zamyslíme se nad tím, co pro nás vlastně znamená. Téma HDP jako nejpoužívanějšího indikátoru rozvoje často přijde na přetřes, nemusíme ho ale příliš rozvíjet, věnuje se mu podrobně následující aktivita.

Aktivita B: Karetní hra

Nyní si zahrajeme karetní hru, díky které lépe porozumíme, co indikátor HDP vlastně měří (více informací najdete níže).

DÉLKA AKTIVITY: 30 minut

POMŮCKY: vytištěné karty s popisem situací z e-přílohy pro velké 8: Karetní hra, celá sada pro každou skupinu

POSTUP: Hrajeme ve skupinách, ideálně po 5–6 lidech, mohou i dvě nebo tři skupiny hrát současně. Větší počet hráčů brzdí dynamiku hry, hráči musejí čekat docela dlouhou dobu, než na ně přijde řada. Zamícháme karty, každému účastníkovi rozdáme 2–3 karty, položí si je před sebe tak, aby neviděl, co je na nich.

1. kolo: Hra postupuje po kruhu ve směru hodinových ručiček, hráči jeden po druhém otočí, přečtou a ukážou svou první kartu. Vysvětlí, zda a jak příběh na ní popsany přispívá ke globálnímu HDP. Zbytek skupiny se k tomu může vyjádřit, říct svůj názor nebo hráče doplnit. Na konci kola se musí skupina rozhodnout, která aktivita přispívá k HDP nejvíce.

Účelem této aktivity není najít správnou odpověď (neuvádíme zde řešení se skutečnými čísly), ale vyvolat diskuzi ve skupině. Hráč, který tuto kartu vlastní, dostává karty od všech ostatních.

Role pedagoga je sledovat, jak účastníci ve skupinách hodnotí události a ptají se, popřípadě se jich doptávat, aby zmiňovali argumenty. Někdy se také účastníci ptají, jaké časové měřítko mají brát do úvahy. Vzhledem k tomu, že cílem je diskuze o nuancích HDP, podpoříme je v tom, aby o tom diskutovali a dohodli se ve skupině, s jakým časovým měřítkem budou operovat.

Mezihra: Mezi prvním a druhým kolem hráčům položíme tyto otázky: Jak se vám hra líbila? Jaké pro vás bylo rozhodnout o tom, kdo kolo vyhrál? Co jste se naučili o tom, jak funguje HDP?

2. kolo: Pravidla jsou stejná, rozdíl spočívá jen v tom, že na konci kola se skupina už nerozhoduje o tom, která aktivita nejvíce přispívá k HDP, ale která nejméně pozitivně přispívá společnosti, k veřejnému dobru. Opět vlastník této karty získává karty všech ostatních.

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE: Jak se vám líbilo druhé kolo? Bylo lehčí, nebo těžší se dohodnout na výherci v porovnání s kolem prvním? Naučili jste se něco nového o tom, jak funguje HDP? Jak je to v reálném životě? Kdo k růstu HDP přispívá více a kdo méně?

E-PŘÍLOHA PRO VELKÉ 8: KARETNÍ HRA – UKÁZKY

Ropná plošina Deepwater Horizon se potopila, statisíce litrů ropy se rozlily do Mexického zálivu, čímž přišly o život tisíce ptáků, ryb a dalších živočichů. Jedenáct zaměstnanců zahynulo při výbuchu a stovky rybářů ztratily své živobytí.

Pan Šedivý měl nehodu na dálnici mezi Prahou a Brnem. Jeho auto prorazilo svodidla a skončilo kompletně zničené. Pan Šedivý utrpěl středně vážná zranění a je odvezen do nemocnice.

Jitka chce udělat drobné úpravy svého bytu a potřebuje vrtačku. Namísto toho, aby si ji koupila, půjčí si ji od svého souseda.

Paní Konvičková zaměstná pana Husáka jako domácího, který jí vaří a uklízí. Zamilují se do sebe a krátce na to se vezmou. Paní (nyní už) Husáková nadále pracuje v bance, zatímco pan Husák stále vykonává domácí práce.

Skupina sousedů z jedné části Brna se rozhodla pronajmout si společně středně velký pozemek, kde založí komunitní zahradu. Jejich hlavním cílem je vypěstovat si v sezóně alespoň část ovoce a zeleniny a zároveň vytvořit místo na vzájemná setkávání.

Marie miluje čas strávený s dětmi. Momentálně se stará o svou čtyřletou dceru a sedmiletého syna. S hlídáním má bohaté zkušenosti, a proto se rozhodla nabídnout pomoc s hlídáním dětí také svým kamarádkám. Někdy má doma klidně i 5–6 dětí.

Maďarští poslanci v roce 2018 navýšili povolený počet přesčasových hodin ze současných 250 na 400 ročně.

Michalovi se porouchalo auto a potřebuje ho opravit. Jeho soused je opravář, a tak se domluvili, že mu výměnou za opravu bude tři týdny kosit trávník.

V čase koronaviru desetitisíce lidí začaly šít ochranné roušky a rozdávaly je těm, kteří je potřebovali nejvíce.

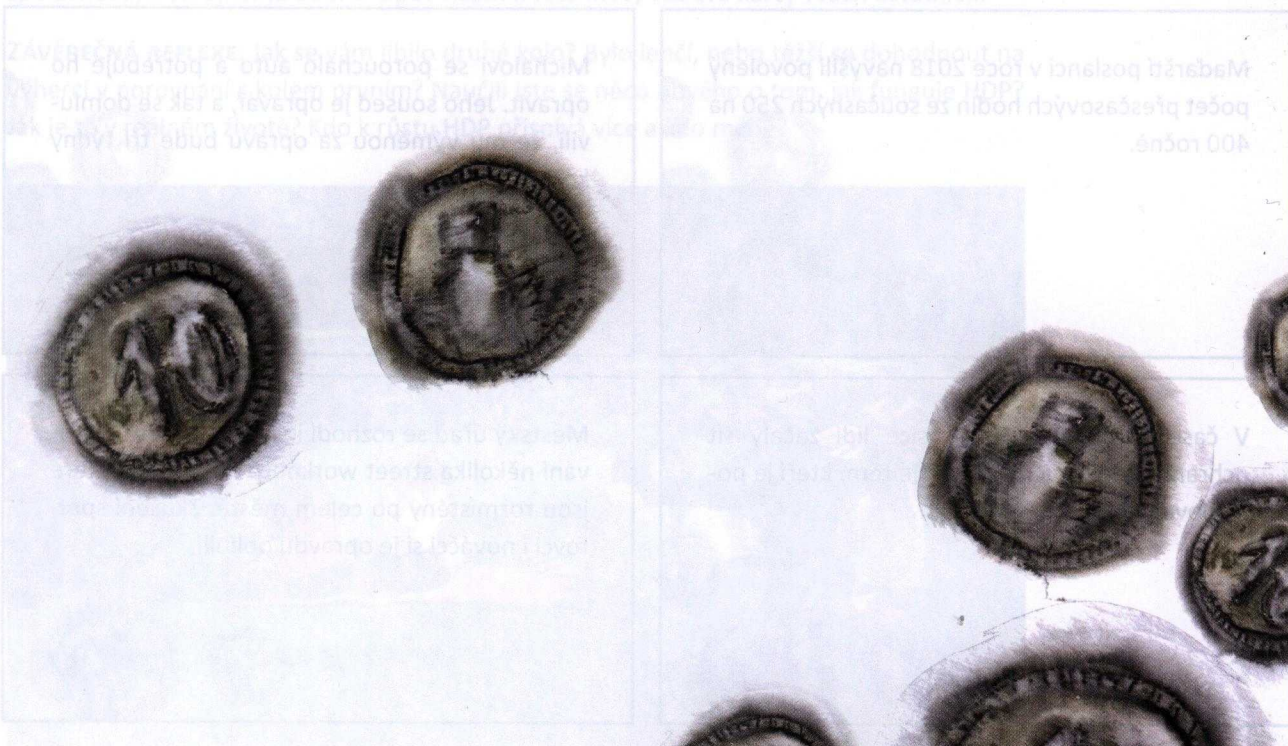
Městský úřad se rozhodl investovat do vybudování několika street workoutových parků, které jsou rozmístěny po celém městě. Zkušení sportovci i nováčci si je opravdu oblíbili.

HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT (HDP) JAKO INDIKÁTOR PROSPERITY

Hrubý domácí produkt (HDP) je finální celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za dané období na určitém území, která vznikla placenou prací. Nárůstu HDP (vyjádřenému v procentech) se říká ekonomický růst. Když ekonomika roste, lidé mají vyšší příjmy. Navíc ekonomický růst přispívá k větší nabídce produktů a služeb, ze kterých si zákazníci mohou vybírat. Díky tomu je růst HDP ukazatelem zvyšující se prosperity. HDP byl jako indikátor zaveden roku 1930 a od té doby se používá celosvětově. Země s nejvyšším HDP jsou USA, Čína, Japonsko a Německo. Na posledním místě tohoto žebříčku stojí ostrovní stát Tuvalu. Abychom mohli porovnávat prosperitu jednotlivých států, většinou mluvíme o HDP na obyvatele. Země s nejvyšším HDP na osobu jsou Lucembursko, Norsko, Katar a Švýcarsko. Nejnižší HDP na osobu má Středoafriická republika. Dodnes je HDP považován za nejdůležitější ekonomický indikátor, podle kterého se řídí politika i ekonomika státu.

KRITIKA HDP

Hrubý domácí produkt je už dlouhou dobu kritizován, protože není vhodným indikátorem prosperity nebo kvality života v dané zemi. Jedním z problémů je, že se do něj započítávají i činnosti, které nepřispívají ke kvalitě života. Například po automobilové nehodě HDP roste. Cena za hasiče a policii, ceny za opravy nebo koupi nového auta a péči o zraněné přispívají k vyššímu HDP. Avšak prosperita ani kvalita života se po autonehodě nezvyšují. Právě naopak. Katastrofické události jako války nebo přírodní katastrofy přispívají k růstu HDP. Ničení přírody, vykořisťování lidí nebo zvířat se do HDP nepromítne a taktéž ani majetkové nerovnosti. HDP tedy může růst, ale tento růst může sloužit jen několika korporacím či jednotlivcům. Navíc HDP měří jenom placenou práci. Oprava kamarádova počítače nebo pečení z jablek, které si někdo nasbíral na vlastní zahradě, ani trávení času s dětmi či přáteli se do HDP nezapočítávají, protože u nich nedochází k žádné peněžní výměně. Nicméně tyto aktivity významně přispívají ke kvalitě našeho života. Jinými slovy, HDP už není vhodným indikátorem pro měření kvality života v dané zemi. Je čas začít využívat jiné indikátory, které by zohledňovaly kvalitu života a stav životního prostředí.

Aktivita C: Video

DÉLKA AKTIVITY: 15 minut

POSTUP: Aktivitu otevřeme třiminutovým animovaným filmem Man (na YouTube je potřeba zadat MAN Steve Cutts, jsou tam dvě podstatně odlišné verze, klikneme na tu z roku 2012 s délkou 3:37).

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké jste měli při sledování pocity? O čem ten film je? Co se jeho prostřednictvím autor snaží říct? Je v animaci něco, s čím nesouhlasíte nebo co neodpovídá realitě? Jak souvisí toto video s otázkou ekonomického růstu? Napadají vás k němu nějaké otázky, komentáře?

Aktivita D: Nový pohled na rozvoj

V předchozích aktivitách jsme prozkoumali řadu vážných environmentálních problémů, kterým jako společnost čelíme. Nyní jsme porozuměli principům nejčastějšího pohledu na rozvoj, který je chápán omezeně pouze v ekonomických souvislostech. Právě negativní dopady takového rozvoje na životní prostředí přispěly ke kolapsu nejen Velikonočního ostrova, ale i mnohých dalších civilizací (např. mayské nebo římské). Jestli se chceme tomuto kolapsu jako společnost vyhnout, musíme při rozvoji myslet i na ekologické dopady našich aktivit a akceptovat limity životního prostředí.

DÉLKA AKTIVITY: 20 minut

POMŮCKY: vytištěné informace o jednotlivých zemích – z e-přílohy pro velké 9: Nový pohled na rozvoj

POSTUP: Nyní se na státy, které jsme seřazovali v „aktivitě A“ (pravděpodobně podle ekonomické vyspělosti neboli HDP), podíváme optikou indikátoru Happy Planet Index (HPI), jenž měří efektivitu, jak státy proměňují přírodní zdroje na dlouhý a šťastný život pro co největší část svého obyvatelstva.

Nejdříve studentům vysvětlíme, co se v tomto indexu měří. Vzorec napíšeme na tabuli.

$$\text{HPI} = \frac{\text{spokojenost} \times \text{očekávaná délka života} \times \text{nerovnost}}{\text{ekologická stopa}}$$

Více o indexu a samotném měření naleznete zde: <http://happyplanetindex.org>.

Pak se studenti rozdělí opět do stejných skupin, v jakých byli v předcházející aktivitě. Jejich úkolem bude přečíst si podrobnější informace o daných zemích, seřadit je nově podle HPI a zjistit, co bylo důvodem ke změně jejich pořadí. Která země se nejvíce posunula vpřed, a která se naopak nejvíce propadla?

OTÁZKY K REFLEXI: Co vás z informací zaujalo nebo překvapilo? Která země nejvíce klesla v žebříčku? Která naopak zaznamenala největší posun? Která z těchto zemí má nejnižší ekologickou stopu? Příklady otázek zaměřených ke konkrétním zemím: Díky čemu je Kostarika první? Co dělá dobře? Proč USA tak klesly? Proč je Česká republika tak daleko a v čem máme rezervy? Jaké vidíte nedostatky tohoto indexu? Co důležitého tento index nezahrnuje? Co nám tento index říká o rozvoji?

INFORMACE PRO PEDAGOGA

CO ŘÍKÁ HPI?

Až donedávna jsme žili ve víře, že se svět neustále stává lepším místem. Nestabilní globální ekonomika, rostoucí nerovnosti a naléhavé výzvy spojené se změnou klimatu začaly tuto víru rozbíjet. Nedávné průzkumy ukazují, že většina lidí v USA i v Evropě si již nemyslí, že se život zlepšuje.

Jednou z příčin těchto vzájemně provázaných krizí je tvrdohlavé stanovení hospodářského růstu jako hlavního cíle vlády, který převažuje nad všemi ostatními cíli. Lidé volí politické strany, které vnímají jako nejspokojnější pro vytvoření silné ekonomiky, a tvůrci politik upřednostňují politiky, jež v důsledku toho zvyšují HDP. To vede ke krátkodobému uvažování, ke zhoršování sociálních podmínek a k paralýze v boji proti změně klimatu.

Samotný růst HDP ve skutečnosti neznamená lepší život pro všechny, zejména v zemích, které jsou již bohaté. Nezohledňuje nerovnosti v materiálních podmínkách mezi lidmi v konkrétní zemi. Nehodnotí to, na čem lidem opravdu záleží, jako jsou sociální vztahy, zdraví nebo způsob trávení volného času. A co je rozhodující, stále větší ekonomický růst je neslučitelný s planetárními limity, kterým čelíme.

Více informací o indexu najdete v angličtině zde: <http://happyplanetindex.org/about>.

CO JE SOUČÁSTÍ MĚŘENÍ?

Spokojenost se životem – jak spokojeni jsou obyvatelé každé země na škále od 1 do 10. Jde o subjektivní měření spokojenosti s vlastním životem.

Očekávaná délka života – průměrná délka života v dané zemi podle dat OSN.

Nerovnost – jde o nerovnost ve výsledcích dvou předchozích kategorií (nikoli o často zmiňované příjmovou nerovnost), tedy o nerovnost mezi spokojeností se životem a očekávanou délkou života. Udává se v procentech.

Ekologická stopa – je měřítkem lidského nároku na zemský ekosystém. Ekologická stopa je uměle vytvořená jednotka, která určuje, kolik metrů čtverečních zemského povrchu potřebuje člověk k dané činnosti či kolik metrů čtverečních potřebuje pro svůj život. Jednotka v sobě obsahuje vše od získání potravin, dopravu až po odpad, který člověk vyprodukuje. Pro výpočty na úrovni města, státu, celé Země se používá jednotka globální hektar. Když porovnáme rozlohu zeměkoule a současné lidstvo, zjistíme, že každému člověku teoreticky ročně náleží 1,8 gha (globálního hektaru). Přesně tolik prostoru může příslušník rodu Homo využívat, abychom všichni dohromady umožňovali planetě obnovu. Jak správně tušíte, skutečnost je složitější. Ekologická stopa průměrného obyvatele České republiky dosahuje přibližně 4,8 gha. Naše nároky jsou skoro třikrát vyšší, než kolik zdrojů a životního prostoru máme tady na zeměkouli „rezervováno“.

V případě, že byste chtěli aktivitu rozšířit, můžete nabídnout studentům, aby si vypočítali svoji vlastní ekostopu pomocí této kalkulačky: www.footprintcalculator.org.

JAKÁ JE KRITIKA A NEDOSTATKY TOHOTO INDEXU?

Kritici na indexu kritizují samotný název, který intuitivně lidi vede k tomu, aby ho považovali za indikátor štěstí obyvatel, zatímco ve skutečnosti jde o index, který vyjadřuje, jak efektivně jsou přírodní zdroje proměněny na lidskou spokojenost. Dále také kritizují, že využívá subjektivních pocitů lidí v daných zemích. Dalším terčem kritiky je i fakt, že ekologická stopa v něm hraje příliš velkou roli. Například lidé v USA by museli být všichni maximálně šťastní a jejich očekávaná délka života by musela být 439 let, aby se vyrovnali skóre z Vanuatu (ostrovní stát v Pacifiku) z roku 2006, který je teď na 4. nejvyšším místě žebříčku HPI.

DALŠÍ ALTERNATIVY K HDP

V Bhútánu je využíván koncept hrubého národního štěstí (Global National Happiness – GNH), který se snaží vyjádřit míru kvality lidského života a rozvoje společnosti. Jeho 4 hlavní pilíře jsou:

1. udržitelný a spravedlivý sociálně-ekonomický rozvoj
2. ochrana životního prostředí
3. zachování a šíření tradiční kultury
4. dobrá vláda

Mezi 9 oblastí GNH patří duševní pohoda, dobré zdraví, správné využití času, vzdělání, kulturní různorodost, dobrá vláda, vitalita komunity, ekologická diverzita a životní standard.

Dalším ze zajímavých indikátorů blahobytu je indikátor skutečného pokroku (v angl. Genuine Progress Indicator). Jeho hlavním cílem je vylepšit indikátor HDP, a to tak, že do sebe zahrnuje i nepeněžní části ekonomiky, jako třeba domácí či dobrovolnickou práci, které přispívají ke kvalitě života, a naopak odčítat ty části ekonomik, které sice zvyšují objem ekonomiky, ale nepřispívají ke kvalitě života, například náklady na znečištění, kriminalitu či nezaměstnanost.

Zajímavé je porovnání tohoto indikátoru s křivkami HDP: v řadě zemí se ukazuje, že od jistého bodu HDP stoupá, ale indikátor skutečného pokroku stagnuje, například v USA. To se dá interpretovat tak, že zatímco ekonomika pořád roste, tento růst dále nepřispívá ke zvyšování kvality života.

E-PŘÍLOHA PRO VELKÉ 9: NOVÝ POHLED NA ROZVOJ – UKÁZKY

KOSTARIKA

Pořadí v žebříčku HDP na obyvatele: 76.

Pořadí v žebříčku HPI: 1.

DÉLKA DOŽITÍ ●●●●●●●●●● 79,1 roku

KVALITA ŽIVOTA ●●●●●●●●●● 7,3 /10

EKOLOGICKÁ STOPA ●●●●●●●●●● 2,8 gha

NEROVNOST ●●●●●●●●●● 15 %

Kostarika se už poněkoli káté umístila na 1. místě indexu šťastné planety se značným vedením. Tato tropická střeoaamerická země je místem největší koncentrace rozmanitých živočišných druhů na světě. HDP Kostariky na osobu je menší než čtvrtina HDP většiny západoevropských či severoaamerických zemí a její ekonomika je primárně zaměřena na turismus, zemědělství a export.

Lidé žijící v Kostarice jsou ale spokojenější se svým životem než obyvatelé většiny bohatých zemí, jako třeba USA či Anglie, a průměrná délka života je vyšší než v USA. Je obdivuhodné, že těchto výsledků se daří Kostarice dosáhnout jen s třetinovou ekologickou stopou, než má USA.

Co v Kostarice funguje dobře?

Kostarika zrušila svoji armádu v roce 1949 a ušetřené peníze od té doby investuje do vzdělávání, zdraví a důchodů. V roce 2012 Kostarika investovala do vzdělávání a zdravotního systému vyšší podíl svého HDP než například Anglie. Kostarický profesor ekonomie Mariano Rojas připisuje vysokou spokojenost se životem jejich kultuře, pro kterou jsou klíčové silné sociální vazby a dobré vztahy mezi rodinami, sousedy či kamarády.

Kostarika patří mezi světové lídry v ochraně přírody. Kostarická vláda vybírá daně za prodej fosilních paliv, která přispívají ke klimatické změně, a ty investuje do ochrany místních lesů. V posledních letech byla Kostarika schopna vyprodukovat skoro 99 % energie z obnovitelných zdrojů. Hlavním zdrojem je vodní elektřina, dále pak solární, větrná či geotermální. Tamější vláda pokračuje v investicích do obnovitelných zdrojů energie tak, aby do roku 2021 naplnila svůj závazek stát se uhlíkově neutrální.

Co by se mohlo zlepšit?

Příjmová nerovnost je v Kostarice obzvláště vysoká – zčásti je to kvůli jejímu daňovému systému, který nestimuluje dostatečné přerozdělení bohatství, kupříkladu chybí tzv. progresivní zdanění. A i když jsou ekologické snahy Kostariky impozantní, její ekologická stopa se stále nedá označit za udržitelnou.

USA

Pořadí v žebříčku HDP na obyvatele: 13.

Pořadí v žebříčku HPI: 108.

DÉLKA DOŽITÍ		78,8 roku
KVALITA ŽIVOTA		7,0 /10
EKOLOGICKÁ STOPA		8,2 gha
NEROVNOST		13 %

Spojené státy americké jsou zemí s 13. nejvyšším HDP na hlavu. Jejich ekonomika je založená na obchodě, těžbě fosilních paliv a jsou také druhým největším výrobcem na světě. Navzdory vysokému bohatství se USA v HPI žebříčku umístily na 108. místě ze 140 zemí, což znamená, že jejich materiální bohatství není efektivně proměňováno v dlouhý a spokojený život pro všechny.

Spokojenost se životem vs. očekávaná délka dožití

USA mají poměrně vysokou míru spokojenosti se životem, ale jeho očekávaná délka je nižší než u ostatních rozvinutých zemí. Mnoho menších ekonomik v tomto ohledu překonává tu americkou, například ve Španělsku je očekávaná délka života 82 let oproti 79 rokům v USA, a to jen s poloviční ekologickou stopou.

Země jako Kostarika dokazují, že vysoká spokojenost se životem a vysoká očekávaná délka života se dají dosáhnout s méně než poloviční ekologickou stopou. Kostarická ekonomika je dvakrát tak efektivní ve vytváření dlouhého, spokojeného života s ohledem na zdroje, které k tomu potřebuje.

Nerovnost a ekologická stopa

V USA je velký problém s ekonomickou nerovností. V důsledku recese z roku 2008 došlo k nárůstu chudoby – v roce 2010 žil jeden z šesti Američanů pod hranicí chudoby. Skóre nerovnosti je v USA jedno z nejvyšších mezi tzv. vyspělými západními zeměmi, což naznačuje, že spokojený dlouhý život se týká jen některých.

Nejvýznamnějším faktorem nízkého skóre HPI v USA je však obrovská ekologická stopa – čtvrtá největší ze 140 zemí v žebříčku. Zároveň jsou USA druhým největším producentem skleníkových plynů na světě. Pokud chceme vyhrát v boji s klimatickými změnami, musejí být USA součástí a rychle přejít na obnovitelné zdroje energie.

Zdroj:

Na webových stránkách <https://happyplanetindex.org/countries/> jsou k dispozici tyto údaje o většině zemí světa, jsou aktuální k roku 2016.

Veletrh střípků budoucnosti

Aktivita A: Veletrh střípků budoucnosti

Jak můžeme žít kvalitní život, aniž bychom tolik spotřebovávali? Na světě již dnes nalezneme řadu lidí, kteří si uvědomují hrozby konzumního života založeného na fosilních palivech. Pokoušejí se žít jinak, vytvářejí nejrůznější alternativní sdružení nebo komunitní iniciativy. V následující aktivitě se s nimi seznámíme.

DÉLKA AKTIVITY: 30 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Studenti se seznámí s alternativami životního stylu, které jsou udržitelné a podporují proces transformace.

POMŮCKY: e-příloha pro starší 10: Veletrh střípků budoucnosti (17 textů popisujících alternativní přístupy či iniciativy, jejich seznam viz dále v popisu aktivity)

POSTUP: Studenti pracují ve dvojicích nebo samostatně, v závislosti jejich počtu. Vylouští si jeden „střípek“ neboli kartu a prostudují si její popis. Pak všechny studenty pozveme na „veletrh střípků budoucnosti“, kde si navzájem tyto nápady představíme. Dvojice se potkávají a snaží se nadchnout ostatní právě pro svou kartu, zdůrazňují různé výhody, které tyto alternativy přinášejí. Pokud se jim to podaří, dostanou „like“, třeba formou podpisu na zadní stranu textu.

Jednotlivé karty můžeme zařadit do různých kategorií. Po aktivitě napíšeme všechny kategorie na tabuli a žáci je přiřazují. Právě tato aktivita jim pomůže si ujasnit, že některé změny se odehrávají v rovině odpovědnějšího spotřebitelství, zatímco u jiných se rozvíjí aktivní občanství.

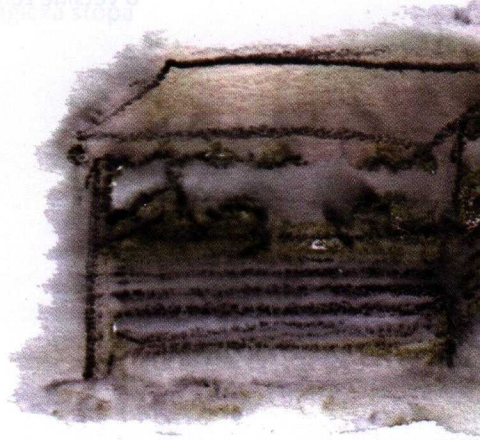
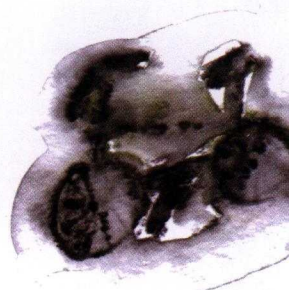
Osobní úroveň: minimalismus, kratší pracovní doba, dumpster diving

Komunitní alternativy: clothes swapy, repair café, freeshopy, komunitní bydlení, lokální měny, městské zahradničení, KPZ – komunitou podporované zemědělství, energetická družstva

Podniky: sdílená ekonomika, bezodpadové obchody, společensky prospěšné podniky

Občanské iniciativy: klimatické hnutí, hnutí za konec investic do fosilních paliv, transition towns

OTÁZKY K REFLEXI: Jak jste porozuměli nabízeným alternativám? Kterou z nich jste už dříve znali? Která z nich vás nejvíce překvapila, zaujala? Které z alternativ získaly nejvíce podpisů? Jsou některé strategie změny, se kterými nesouhlasíte? Zaujala vás některá z možností natolik, že byste ji chtěli vyzkoušet nebo se o ní dozvědět více? Mají tyto snahy potenciál proměnit naši společnost na udržitelnou?

E-PŘÍLOHA PRO VELKÉ 10: VELETRH STŘÍPKŮ BUDOUCNOSTI – UKÁZKY

KPZ – KOMUNITOU PODPOROVANÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

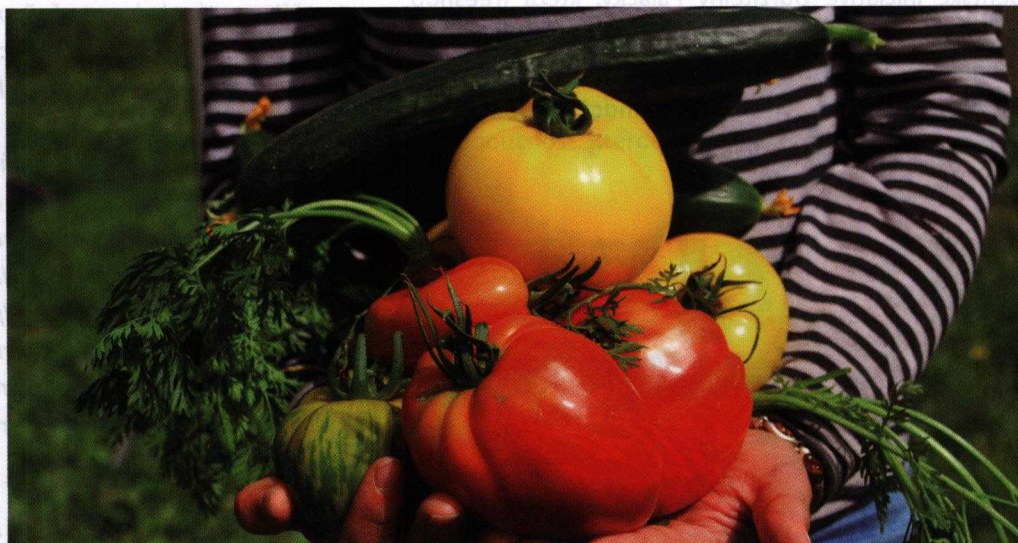
Skupina zákazníků naváže kontakt s drobným zemědělcem ze svého okolí (zpravidla biozemědělcem) a předplatí si u něj nejlépe na rok podíl z produktů farmy, jeho zeleninu, ovoce, mléčné výrobky apod. Každých čtrnáct dní si pak z určeného odběrného místa lidé vyzvedávají svůj podíl potravin, které se aktuálně urodily a jsou k dispozici.

Tento systém má řadu výhod jak pro farmáře, tak pro spotřebitele. Farmář dostane na začátku sezóny, kdy má nejvyšší výdaje, dostatek peněz od svých spotřebitelů, nemusí utrácet za reklamu nebo prodávat svoji úrodu hypermarketům za nízké ceny. Navíc v případě nepříznivého počasí je riziko menší úrody rozloženo jak mezi farmáře, tak i mezi spotřebitele. Spotřebitelé se dostanou k lokální, sezónní a většinou i bio produkci za nižší cenu, než kdyby si všechno zboží kupovali v obchodech. Navíc farmáře znají, mohou ovlivnit, co se bude pěstovat, a také nahlédnou do procesu, jak se potraviny pěstují a dále zpracovávají.

Četné příklady z České republiky i zahraničí dokazují, že dosáhnout regionální soběstačnosti v ekologické kvalitě je možné a má to řadu výhod.

Dagmar, 32 let, členka KPZ:

Pocit, že je to „naše farma“, všechno mění. Nejsme už jen spotřebitelé, ale podílíme se na rozhodování a financování, na výrobě a distribuci; společně objevujeme a užíváme si toho, co se nám líbí. Věřím, že právě KPZ vede ke skutečně udržitelné a společensky odpovědné ekonomice. Zkušenost a rostoucí povědomí o tom, že jídlo můžeme získávat jinak – samozřejmě spolu s lahodným špenátem – nám dávají sílu.

FREESHOPY

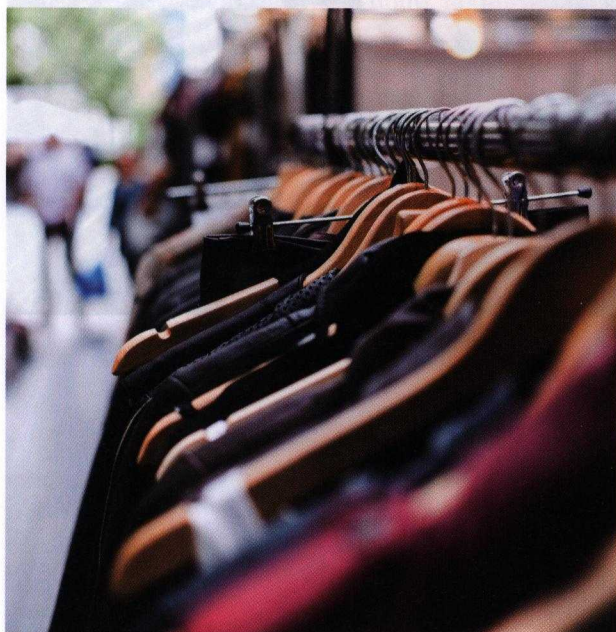
Freeshop je místo, které funguje na principu komunitního sdílení a cirkulární ekonomiky. Mnoho lidí má v dnešní době obrovské množství věcí, které často nepoužívá nebo je už nepotřebuje vůbec. Co se jednomu nehodí, může druhému ještě skvěle posloužit. Tyto věci lze přinést do freeshopu, kde dostanou tzv. „druhý život“ a někdo, kdo je potřebuje, si je pak může zadarmo nebo za dobrovolný poplatek vzít.

Freeshopy fungují často na základě dobrovolnické práce a mají řadu výhod. Prodlužuje se životnost výrobku, méně věcí končí na skládkách, šetří lidem finance, a navíc tato místa budují komunity a posilují hodnoty solidarity či sdílení.

Helena, 22 let, spoluzakladatelka Freeshopu v Olomouci na Univerzitě Palackého:

Myslím, že freeshopy jsou skvělý nápad. Představují nejen kritiku kapitalistické mentality, která je založená na konzumerství a vyhazování, ale také možnou praktickou alternativu. Také narušují zaběhlou představu o tom, že za všechno musíme platit. Do freeshopu ráda nosím věci, které už nepoužívám. Když vidím, že je najde někdo, kdo je využije, dělá mi to radost. Zároveň si tam vždy najdu i něco pro sebe.

(Více informací o Freeshopu UP naleznete zde: udrzitelnypalacky.upol.cz/freeshop. Krátký film o studentské iniciativě Udržitelný Palacký, která freeshop zakládala: www.ceskatelevize.cz/porady/1095913550-nedej-se/419235100161007-udrzitelnypalacky/?fbclid=IwAR3DGpLpe-TNc7aAiwStzhndcC7649bBF3kYP-Cwqon3fIK7A60rI53yLWc.)

KLIMATICKÝ AKTIVISMUS

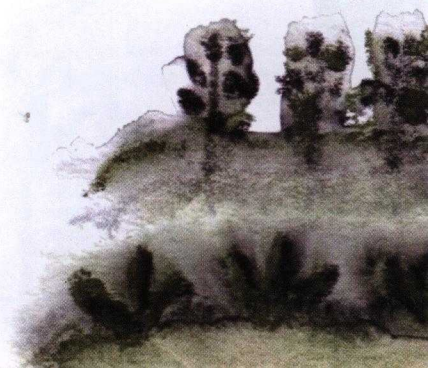
Vědci tvrdí, že na to, abychom se vyhnuli katastrofickým klimatickým scénářům, potřebujeme celospolečenskou transformaci. Statisíce lidí po celém světě už nevěří, že malé změny osobních spotřebitelských návyků jsou dostatečně rychlým způsobem, jak bojovat proti klimatické krizi, a volají po změně. Strategie klimatického hnutí jsou různé – studenti z Fridays For Future odmítají chodit v pátek do školy, když nemají jistou budoucnost, pro kterou se učí. Hnutí Extinction Rebellion třeba v Anglii na více jak týden zablokovalo hlavní mosty v Londýně i za cenu policejní represe a požadovalo po vládě, aby vyslyšela jeho požadavky o vyhlášení stavu klimatické nouze a zavázala se k uhlíkové neutralitě.

V Česku má bohatou historii hnutí Limity jsme my, které prosazuje co nejrychlejší odstoupení od uhlí a přechod na obnovitelné zdroje energie. Každoročně v letních měsících pořádá tzv. Klimakempy, kde se v průběhu týdne odehrávají různé přednášky, workshopy a diskuze jak s aktivisty, tak s politiky, odborníky a vědci. Následuje tzv. přímá akce, při níž lidé vědomě poruší zákon a blokují uhelnou infrastrukturu (třeba uhelné rypadlo nebo koleje), aby vyjádřili, že pokračovat ve spalování uhlí je v čase klimatické krize nemorální.

Tereza, účastnice blokády v uhelném lomu Bílina:

Důl Bílina je jedním z příkladů, kde byly prolomeny limity těžby, a tím bylo umožněno spalovat další enormní množství hnědého uhlí v Ústeckém kraji. Většina uhelných elektráren v České republice však slouží k vývozu elektřiny do zahraničí, a krmí tak uhlobarony velkými finančními obnosy. S rozšiřováním Bíliny nesouhlasím, překonala jsem svoje pohodlí a vyběhla vstříc hnědému uhelnému dolu, a byla tak součástí nenásilné akce občanské neposlušnosti. V době klimatické krize vidím jako velmi podstatné aktivně podporovat nově vznikající lokální či globální hnutí. Ukažme společně, že jediným řešením je konec fosilního průmyslu a plynulý přechod k čistým zdrojům a udržitelnému způsobu života. Začni u sebe a přidej se taky!

(Více informací o hnutí Limity jsme my naleznete zde: limityjsmemy.cz.)

Aktivita B: Hodnoty pro budoucnost

DÉLKA AKTIVITY: 20 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Žáci rozpoznají a pojmenují klíčové hodnoty střípků budoucnosti. Aktivita je zaměřena na hlubší porozumění hodnotám, které se skrývají za jednotlivými střípků, a vyžaduje abstraktní myšlení a schopnost zobecnění. Je ale důležitá pro pojmenování klíčových aspektů jednotlivých řešení, které chceme vidět v budoucnosti.

POMŮCKY: e-příloha pro velké 10: Veletrh střípků budoucnosti

POSTUP: Vysvětlíte žákům, jak bude aktivita probíhat: „Rozdělte se do dvojic a znovu si pozorně přečtete kartu, kterou máte v ruce, a pojmenujte společně 3–4 klíčové hodnoty, které jsou za popisovanou aktivitou ukryté.“

Při vysvětlování je vhodné využít konkrétní příklad pomocí některé z karet, ideálně té, kterou si nikdo z účastníků nevybral, a popsat, jaké hodnoty jsou za ní skryty. Například u karty o komunitou podporovaném zemědělství (KPZ) mohou být těmito hodnotami lokalizace nebo solidarita, vzhledem k tomu, že risk (zda se urodí, či ne) sdílejí se zemědělci i spotřebitelé. U clothes swapů to může být například princip sdílení, znovuvyužívání (neboli reuse) a rozvoj komunitního života. U mladších žáků můžeme různé hodnoty napsat na tabuli, aby žáci měli inspiraci a mohli si vybrat.

Po 5 minutách samostatné práce tyto hodnoty dvojice představí ostatním a učitel je zapisuje na tabuli.

Tento seznam klíčových hodnot pro budoucnost můžeme následně využít při tvoření vizí možné budoucnosti. Rolí učitele je zde především stimulovat představivost a k tomu může právě seznam těchto hodnot hodně napomoci.

Projížďka Brnem v roce 2030

Pojďme si společně se studenty vysnit budoucnost, kterou bychom chtěli zažít.

DÉLKA AKTIVITY: 60 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Studenti rozvíjejí svoji představivost a vytvoří pozitivní vizi o dobré budoucnosti, kterou rozpracují do konkrétních obrysů.

POMŮCKY: psací potřeby

POSTUP: Nejprve přečteme příběh:

Je březnové svěží ráno roku 2030. Jmenuji se Honza a je mi 13 let, bydlíme s rodiči a mladší sestrou Adélkou na okraji Brna. Táta právě přišel do kuchyně a čte si zprávy.

„Co tam dnes píšou?“ ptám se, protože úplně nerozumím tomu, co se ve společnosti děje.

„Dnes v novinách hodnotí výsledky deseti let transformace. Rozebírají změny, kterými si naše společnost prošla. Když ti byly tři roky, přišla do celého světa nemoc – koronavirus. Společnost se po krizi, která za pandemií následovala, velmi proměnila.“

„Co se vlastně hlavně změnilo?“ vyptávám se, protože mi to moc jasné není.

„Ty si dobu před krizí nemůžeš pamatovat, já jsem ale na sobě pocítil velkou změnu. Vláda uznala, že hospodářský růst není ani cílem, ani měřítkem společenského pokroku, a začala zavádět

různé změny. Například do práce nechodíme pět, ale jen čtyři dny v týdnu a všichni dostáváme nepodmíněný základní příjem. Já tak můžu trávit mnohem více času s vámi. Mám taky čas se osobně věnovat studentům, které učím na vysoké škole. Taky si najdu čas na naše výlety a na kolo a to mi dost pomohlo. Dříve mě hodně bolela záda z toho věčného sedění za počítačem.“

„Vidíš, tati, když to říkáš, nezajedeme si dnes na výlet na kole?“ napadlo mě. „Už je jaro a letos jsme kolo ještě nevytáhli!“ zkusím ho trochu přemlouvat.

„To bychom asi mohli, ale řekneme i strejdovi Martinovi.“

„Jasně,“ zajásám, protože jsem si uvědomil, že je středa a od té doby, co má táta ve středu volno, jezdí takhle se strejdou na kole často.

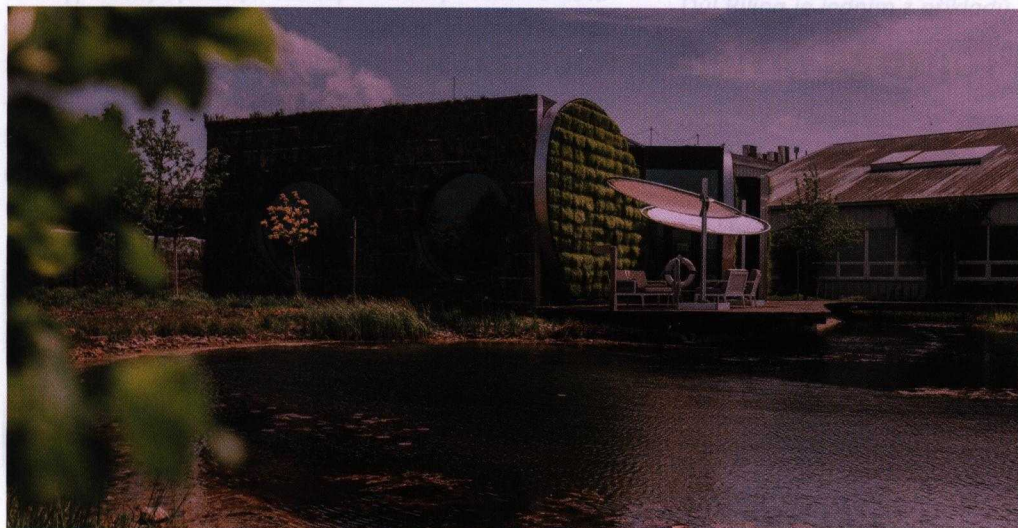
„Nevím, jestli jsem ti už říkal,“ pokračuje táta, „že Martin dřív pracoval v Karviné v uhelném dole. Vláda ale rozhodla zrušit ty části průmyslu, které zhoršovaly klimatickou krizi, a tak přišel o práci.“

„To muselo přijít tehdy o práci hodně lidí, jak to vlastně zvládli?“ napadlo mě.

„Lehké to tedy opravdu nebylo a stále se z té změny vzpamatováváme. Kromě uhelného a ropného průmyslu se začalo ustupovat i od výroby aut a chemických hnojiv a taky od velkochovů hovězího dobytka na maso. Tyhle oblasti měly největší vliv na změnu klimatu. Ale speciální kurzy zajistily těmhle lidem přechod do jiných oborů. Například do ekologického zemědělství nebo i do těch, které byly před pandemií nedocenené, jako je třeba péče o seniory. A strejda Martin si udělal kurz práce se dřevem a slámou a dnes staví malé domky z přírodních materiálů. Můžeme se na ně zajet podívat, jestli tě to zajímá, jsou opravdu pěkné a lidem se v nich dobře bydlí!“

Za chvíli už projíždíme centrem Brna.

„Víš, jak ses ráno ptal na tu transformaci, tak před ní bylo brněnské centrum plné fastfoodů, hlučných aut a reklam. Teď je projížďka městem jiný zážitek,“ poznamenal táta.

Jedeme po cyklostezce vedle pěší zóny. Kolem ní jsou malé obchody, které nabízejí místní speciality, hezky tu voní pečené bramboráky, mám na ně opravdu chuť. Naštěstí taťka brzdí. „Nedáme si jeden a k tomu, Martine, i místní pivo? Nic se nebojte, hoši, mají i nealkoholické pro nás cyklisty a natočí nám ho do sklenice, ne do plastového kelímku, jak to bývalo dříve!“ říká táta a šibalsky se usmívá.

Dnes máme na počasí štěstí. Je hezky a slunce se odráží od solárních panelů, které pokrývají většinu střech ve městě. Táta vzpomíná: „Tahle obnova začala rok po koruně a říkalo se jí „energetický ústup Brna 2030“. Cílem bylo, abychom snížili spotřebu energie o polovinu.

A místo toho, aby se stavěly silnice a parkovací místa, tak se více budují cyklotrasy a zateplují se všechny budovy ve městě.“

Vyjíždíme z centra a najednou jsme uvnitř zahrádkářské kolonie. Strojda Martin nadšeně vypráví: „Mám tady taky zahrádku, to jsem si vždycky přál. Naštěstí tyto kolonie začaly dostávat přednost před nákupními centry a malé zahrádky jsou i mezi paneláky. Podívej, děti si tu hrají a dospělí odpočívají. Není to paráda? Dřív tu všude byla jen parkoviště.“

Přijíždíme k domku, který stavěl strojda Martin. Zas tak moc se neliší od běžných domů. Ptám se zvědavě: „Z čeho je vlastně postavený?“ „Je z balíků slámy posbíraných na poli, omítky uvnitř jsou hliněné, skoro se v něm nemusí topit. A výzkumy ukazují, že být obklopen přírodními materiály zvyšuje spokojenost lidí, a i proto jsou dnes přírodní domy pořád oblíbenější.“

A nyní studenti pokračují podobně sami. Mohou pracovat jednotlivě, nebo ve skupinách, vyberou si jednu, nebo více oblastí a rozvíjejí svoji představivost, píšou, kreslí, hrají scénky:

- Projíždíme kolem školy. Jak se proměnila po koronakrizi a transformaci, co a jak se v ní učí?
- Co se vaří ve školní jídelně a co doma?
- Jak vypadá obchod po transformaci? Co se děje s věcmi, které se pokazí?
- Jedeme kolem hřiště, co vidíme?
- Jak je to s odpadem?
- Jak se změnila doprava?
- Kde pracuje maminka Honzy a Adélky?
- Jedeme kolem Adélčiny školky, jak si tam děti hrají?

Na závěr skupiny prezentují svoje představy.

OTÁZKY K REFLEXI: Co bylo pro vás obtížné si představit? O které oblasti máte málo informací? Co z těch námětů už můžete vidět u nás či ve světě i dnes? Co z toho byste si opravdu přáli zažít? Co považujete za problematické a zažít byste nechtěli?

Co doopravdy potřebuji?

Následuje zamyšlení nad tím, co dělá náš život kvalitní, jak můžeme žít dobrý život. Co k tomu, abychom byli spokojení, doopravdy potřebujeme?

DĚLKA AKTIVITY: minimálně 20 minut

VÝUKOVÝ CÍL: Studenti se zamyslí nad tím, co je v životě důležité, a své úvahy si zaznamenají. Studenti využívají metodu volného psaní nebo formu eseje, třeba jako práci na doma. Při ní studenti mohou rozvinout své přemýšlení nad oběma otázkami.

POMŮCKY: psací potřeby

POSTUP: Navazujeme na předchozí aktivity. Zadáme žákům zamyšlení nad některou z otázek a vyzveme je, aby po určitý stanovený čas na dané téma psali:

- Dnešní svět se řídí heslem „čím více, tím lépe“. Jak by vypadal svět založený na principu „méně je více“?
- Co doopravdy potřebuji, abych žil dobrý život?

Na tabuli napíšeme pravidla volného psaní:

- Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.
- Piš souvislý text (ne jen jednotlivá hesla nebo body).

- Nevrať se k napsanému.
- Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá. (Zapíš i pomocné věty typu „jak bych teď mohl/a pokračovat“, „teď mě nic nenapadá“ nebo „jsem unavený/á“, ale snaž se vrátit k tématu.)
- Nedbej na pravopis ani na stylistickou správnost.

Vysvětlíme žákům, že to, co napíší, nemusejí nikomu přečíst. Těsně před vypršením vymezeného času na psaní upozorníme žáky, aby dopsali větu, poté je vyzveme k vytvoření dvojic a k přečtení jejich volného psaní. Pokud někdo nebude chtít svůj text přečíst, má na to právo. Na závěr mohou své texty přečíst dva tři dobrovolníci, případně někdo může doporučit práci svého spolužáka. Je možné, že se zpočátku nenajde žádný dobrovolník, který by chtěl své psaní přečíst před ostatními – volte proto nejprve čtení ve dvojicích. Zdůrazněte, že ten, kdo nechce, své volné psaní číst nemusí. Pokud bychom vnímali, že by studentům pomohlo, kdyby svůj text nemuseli předčítat, ale raději jen převyprávěli své myšlenky, použijme raději tuto variantu.

Můžete žáky povzbudit tím, že jim přečtete vlastní výtvar. Mějte ale na paměti, že váš text není vzorový, jeho čtením jim chcete ukázat, že i vy o tématu přemýšlíte, případně vám myšlenky odbíhají.

Dobrovolníkovi za přečtení poděkujte, vraťte se k zajímavé myšlence a vyzvěte žáky, aby ocenili, co se jim líbilo.

OTÁZKY K REFLEXI: Psali jste celý stanovený čas? Co vám při psaní dělalo největší potíže? Co bylo hlavním tématem vašeho psaní? Uvědomili jste si něco nového? Zaujalo vás něco při sdílení s dalším člověkem?

Jak je u nás doma?

Všichni bydlíme na vesnici, v malém, či velkém městě, někde se nám žije lépe, jinde je to s kvalitou života horší. Čím je to způsobeno? Co ovlivňuje kvalitu našeho života? Jak jsou lidé v naší obci spokojeni?

DÉLKA AKTIVITY: první fáze 45 minut, vlastní výzkum a prezentace dle možností

VÝUKOVÝ CÍL: Studenti hledají oblasti života v obci, které mají dle jejich názoru vliv na kvalitu života. Pro tyto oblasti formulují výzkumné otázky a provádějí ve skupinách akční výzkum. Před ostatními prezentují výsledky svého šetření. Hledají způsoby, jak se mohou sami zapojit.

POMŮCKY: kruhový graf do každé skupiny, dotazníky

POSTUP: Studenti pracují ve skupinách a dostanou toto zadání: Vaším cílem je objevit aspekty života ve vaší obci, které ovlivňují kvalitu života. Které oblasti života jsou podstatné pro naši spokojenost? Co vás zajímá, co byste chtěli zjišťovat od spoluobčanů?

Skupiny zakreslí jednotlivé oblasti do kruhového grafu pomocí výsečí. Může to být životní prostředí, vzdělání, práce, zdraví, kultura, sport. Potom se pokusí odhadnout, do jaké míry je ten který aspekt v jejich obci naplněn. To rovněž znázorní graficky v jednotlivých výsečích.

Následně skupiny prezentují své odhady před ostatními. Každá skupina si zvolí jeden z aspektů, kterému se chtějí její členové věnovat, a společně pak hledají otázky pro výzkum mezi spoluobčany.

Formulujte 5 otevřených otázek ke zvolené oblasti:

Příklad: kultura

Když se řekne kultura v Litoměřicích, co vás napadne? Které kulturní akce v naší obci jsou pro vás zajímavé? Kterou akci pravidelně navštěvujete? Které kulturní aktivity vám zde chybějí? Kdybyste měli 30 000 Kč na kulturu, jak byste je využili?

- Oslovte nejméně 20 respondentů různých věkových kategorií.
- Zaznamenejte odpovědi a vyhodnoťte je.
- Pojmenujte, jaké jsou ve vaší oblasti hlavní problémy, hledejte řešení.
- Navrhněte možné změny a přemýšlejte, zda se můžete do změn nějak zapojit, zda lze pomoci (například úpravou veřejného prostoru – vysázením stromů, květin, uspořádáním programu pro seniory, zapojením do akce Uklidíme Česko...).

K závěrečné prezentaci průzkumů je vhodné pozvat někoho významného (např. zastupitele nebo ředitele školy), abychom zvýšili prestiž i možnosti změn. Ideální bude, pokud studenti naplánují a realizují projekt na pomoc komunitě.

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké pro vás bylo tvořit otázky k průzkumu? Jak probíhal průzkum? Co se vám dařilo a co moc nefungovalo? Jaké bylo prezentovat před ostatními a před cizí osobou? Podařilo se vám nalézt oblast, ve které byste mohli něco sami udělat?

INFORMACE PRO PEDAGOGA

Zde odkazujeme na výborně zpracovaný program Active Citizens Variant od Člověka v tísni, kde najdete podrobný manuál, jak tyto procesy ve škole startovat a vést, jak udělat ze studentů aktivní občany: www.activecitizens.cz (Výzkum v komunitě je aktivita 3.9 str. na 117).

Active Citizens v ČR je vzdělávací program určený základním a středním školám. Jeho cílem je podpořit komunitní rozměr školy a posílit aktivní zapojení žáků v životě své obce.

Během jednoho školního roku žáci realizují vlastní společensky prospěšný projekt, určený k rozvoji místní komunity. Škola se tak díky aktivitě žáků více otevírá spolupráci s občany, s místní samosprávou a dalšími organizacemi. Žáci zase získávají a rozvíjejí kompetence aktivních občanů – učí se porozumět potřebám svého okolí i výzvam dnešního světa, získávají schopnosti i motivaci tyto výzvy řešit nebo se na jejich řešení podílet.

Metodika Active Citizens nabízí učitelům návod, jak žáky na jejich cestě k aktivnímu občanství podpořit. V metodice je pro učitele připraveno množství propracovaných aktivit, které na sebe volně navazují a postupně připravují žáky na realizaci jejich projektu. Učební proces je rozdělen do šesti fází, během kterých žáci rozvíjejí svoji vnímavost k sobě samému i ke svému okolí, učí se vést dialog a spolupracovat s ostatními, porozumět potřebám své obce i projektovému plánování.

Doplňková aktivita: Růst, či nerůst?

VÝUKOVÝ CÍL: Studenti se seznámí s argumenty pro ekonomický růst a proti němu, trénují argumentaci ve skupinách. Studenti si utvoří názor na růst, či nerůst, vnímají názory svých spolužáků.

Aktivita je poměrně náročná, vhodná pro vyšší ročníky středních škol a studenty, kteří už mají značné znalosti o klimatické změně a také základy ekonomie.

POMŮCKY: e-příloha pro velké 11: Růst, či nerůst (argumentace pro zastánce odlišných přístupů), internet

INFORMACE PRO PEDAGOGA

Názory na to, jak řešit výzvu klimatické krize a jiných souvisejících environmentálních problémů, se liší. Vlády a mezinárodní instituce, jako Evropská unie nebo OSN, propagují zelené technologické inovace a vidí v nich příležitost pro další tzv. zelený růst. Čím dále častěji ale slyšíme hlasy od aktivistů a akademiků, kteří spatřují v ekonomickém růstu podstatu samotného problému. Hnutí tzv. nerůstu šíří myšlenky o společnosti a ekonomice, kde by neomezený růst nebyl potřeba. Kromě hnutí nerůstu celosvětově můžeme pozorovat i další související iniciativy, které mluví o potřebné změně v rámci ekonomického myšlení, například wellbeing ekonomiky, donutovou ekonomiku nebo ekonomiku ustáleného stavu. Zatím jsou tyto hlasy v menšině, protože představují obrovskou hrozbu pro ustálený status quo, tedy ekonomiku založenou na růstu, která je doposud pilířem naší civilizace. Samozřejmě kdybychom v současném ekonomickém systému jen přestali růst, došlo by k recesi a silné nezaměstnanosti. K příznivému přechodu na nerůstovou ekonomiku by se musela prosadit řada změn – progresivní zdanění, kratší pracovní doba (aby byla práce pro všechny), nepodmíněný základní příjem a dále opatření, která by chránila přírodu, například uhlíková daň.

Pro více informací doporučujeme například článek od RNDr. Nadi Johanisové, Ph.D.: www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/rust-a-pokrok-nejsou-totez-rika-ekologicka-ekonomka-nada-johanisova-40243311.

Část A: Pro, či proti?

Většina lidí, kteří jsou obeznámeni se stavem životního prostředí, souhlasí, že současný růstový model je neudržitelný a vede ke kolapsu. Pak se však jejich názory rozcházejí. Někteří vidí řešení v tzv. zeleném růstu, zatímco jiní chtějí skoncovat s růstem jako takovým a prosazují tzv. nerůst. V následující aktivitě se blíže podíváme na to, co oba přístupy obnášejí a jaké jsou mezi nimi hlavní rozdíly, a vyzkoušíme si argumentovat pro jednu, či druhou stranu.

DĚLKA AKTIVITY: 60 minut

POSTUP: Studenty rozdělíme do trojic, některé z nich budou představovat příznivce zeleného růstu a některé nerůstu. Každá trojice dostane na papíře vytištěné argumenty jen pro svůj myšlenkový proud. Jednotlivé argumenty rozstříháme, každý student prostuduje jen jednu část (nerovnosti a chudoba; spokojenost se životem; životní prostředí a klimatická změna). Pak si v textu označí hlavní argumenty, které sdílejí ve trojici. Pokud mají čas, papíry si vymění. Když studenti nejprve převyprávějí hlavní argumenty v malé skupině, přičemž pojmenovávají a formulují to důležité, je to mnohem účinnější, než když si to jen každý přečte.

Následně se na flipchart společně zaznamenává, co tvrdí a o co se opírají oba názorové proudy ve třech tématech:

- nerovnosti a chudoba
- životní prostředí a klimatická změna
- spokojenost se životem

Lektor tyto rozdíly zaznamenává na flipchart a dává je do protipólu. Začíná zeleným růstem a u každé kategorie na to pak reaguje nerůst.

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké pro vás bylo argumentovat pro jednu, či druhou stranu? Co vám přišlo v argumentaci důležité, co působilo přesvědčivě? Co nového jste se dozvěděli o daném tématu?

Část B: Návrhy pro nerůst

Po argumentaci v předchozí aktivitě se budeme zabývat možnostmi, jak k nerůstu směřovat. Studenti si nerůst propojí s konkrétními navrhovanými politikami.

DĚLKA AKTIVITY: 25 minut + možná delší diskuze na závěr

POMŮCKY: vytištěná e-příloha pro velké 12: Návrhy pro nerůst (popis 13 opatření)

POSTUP: Po místnosti rozložíme 13 návrhů, které vedou k nerůstu. Studenti se procházejí po místnosti a pročítají si texty v tichosti. Po přibližně 5 minutách (když vidíme, že už si přečetli kolem poloviny politik) skupinu zastavíme, vyzveme studenty, aby se rozdělili do dvojic a diskutovali politiky, které si zatím přečetli.

- Co vás zaujalo? Proč?
- Co vás překvapilo?
- Je tam nějaký návrh, se kterým nesouhlasíte?

Po dalších 5 minutách diskuze ve dvojicích necháme účastníky, aby dočetli ostatní příklady. Poté si najdou někoho jiného do dvojice a opět diskutují, co je zaujalo na dalších politikách, které si nyní přečetli.

OTÁZKY K REFLEXI: Který návrh vás zaujal nejvíce? Se kterým naopak nesouhlasíte? Chtěli byste se o některém z návrhů dozvědět víc? A zdají se vám některé proveditelné už dnes?

Nyní studenty vyzveme, aby zkusili formulovat otázky, které chtějí dále řešit se skupinou. Otázky nebo témata napíší na papír, například:

- Jaký je rozdíl mezi komunismem a nerůstem?
- Kdo bude prosazovat změny vedoucí k nerůstu?

Poté v kolečku každý přečte otázku, o níž by chtěl diskutovat. Položí papír s napsanou otázkou do prostoru k těm otázkám, které se té jeho podobají. Cílem je vytvořit mapu, která by mohla sloužit jako podklad k následující diskuzi v celé skupině. Lze také větší skupinu rozdělit na několik menších, podle diskuzního tématu, které účastníky zajímá.

Část C: Čára

Nejprve jsme byli v roli příznivců zeleného růstu, či nerůstu a slyšeli jsme celou řadu argumentů obou stran. Poté jsme se seznámili s řadou návrhů opatření pro nerůst. Nyní se podíváme blíže na váš osobní názor.

DÉLKA AKTIVITY: 30 minut

POSTUP: Učitel ve třídě nakreslí na podlahu čáru (nebo ji vyznačí papírovou lepicí páskou), kde protilehlé konce znázorňují úplný souhlas a úplný nesouhlas. Učitel vyřkne několik tvrzení a žáci se podle toho, jak moc souhlasí, či nesouhlasí s tímto tvrzením, postaví na škálu. Následně učitel vyzve žáky, aby zdůvodnili svoje postavení, svůj postoj k danému tvrzení. Ideální je, když u každého tvrzení zazní zdůvodnění žáků z celého spektra, od souhlasu až po nesouhlas. Učitel si z nabízených tvrzení vybere 3–4 nebo může vytvořit také některá nová tvrzení, která reflektují klíčová témata z předchozí debaty. Dále facilituje diskuzi a doptává se, vnáší do diskuze hloubku.

Tvrzení:

- Věřím, že technologický pokrok a zelený růst představují řešení dnešních globálních environmentálních problémů.
- Potřebujeme zelený růst, aby nám pomohl šetřit přírodní zdroje.
- Pro zvyšování spokojenosti se životem je hospodářský růst nezbytný.
- Už máme všechno, co potřebujeme. Další růst už není potřeba.
- Hospodářský růst nám pomáhá bojovat s chudobou a nerovností ve společnosti.
- Měli bychom omezit množství bohatství, které jednotlivci mohou získat.

ARGUMENTY PRO ZELENÝ RŮST

- **Hospodářský růst zvyšuje kvalitu života a spokojenost lidí.**

... Zvyšování materiální pohody bylo doprovázeno vyšší úrovní spokojenosti se životem. Četné studie ukazují, že bohatší lidé jsou šťastnější než chudší.

... Navíc růst je to, co dělá firmy a hospodářství soutěživé v globalizovaném světě, je doprovázen inovací a pokrokem. Kdyby Česká republika nerostla, mnoho sektorů by zkolabovalo a tisíce lidí by přišly o práci.

- **Zelený růst umožňuje ochranu životního prostředí.**

... Pokud budeme investovat do rozvoje a implementace zelených technologií, můžeme dosáhnout toho, že zbavíme ekonomický růst negativních dopadů na životní prostředí.

... Čím větší bude ekonomický růst, tím více peněz můžeme investovat do vývoje nových technologií... Je však důležité, aby se ekonomický růst odehrával ve správných sektorech ekonomiky, jako je udržitelná mobilita, energeticky úsporné stavitelství, obnovitelné zdroje energie.

- **Hospodářský růst zmírňuje chudobu.**

... Bohatí bohatnou, ale toto bohatství prokape (tzv. efekt prokapávání) i k nižším vrstvám společnosti, takže hospodářský růst prospívá všem. Navíc tento růst nevyžaduje, aby se někomu cokoli bralo nebo přerozdělovalo, a chrání tak sociální stabilitu a demokratické principy... Právě ekonomický růst nám zabezpečuje, že se posilují jiné sektory ekonomiky a lidé v nich nacházejí svá nová pracovní místa.

ARGUMENTY PRO NERŮST

- **Hospodářský růst je jenom jedním z faktorů, který ovlivňuje kvalitu života a spokojenost lidí.**

... To, že vysoká spokojenost se životem nemusí být přímo důsledkem vysokého HDP, dokazuje Kostarika, kde je vysoká spokojenost se životem srovnatelná s USA, i když HDP na hlavu je 11 000 dolarů (údaj za r. 2015), což je jen pětina ve srovnání s USA.

... Pro vyšší kvalitu života je otázka distribuce příjmů důležitější než otázka hospodářského růstu. Studie ukázaly, že existuje úzké spojení mezi životní spokojeností a rovností.

- **Neomezený růst na planetě s omezenými zdroji je nemožný.**

... Příznivci zeleného růstu věří v neomezenou sílu technologií a nekonečnou lidskou kreativitu ve vymýšlení nových řešení. Řada výzkumů bohužel dokazuje, že jejich víra není vědecky podložená.

... Příznivý vývoj životního prostředí ve vyspělých zemích je často způsoben tím, že výroba většiny výrobků byla přesunuta do chudších zemí.

... Od roku 1970 globální emise narostly o 80 % i navzdory veškerým inovacím a částečnému přechodu k ekonomice služeb a špičkových technologií.

... Řada vědeckých modelů dokazuje, že ekonomický růst a odvrácení klimatické katastrofy jsou neslučitelné. Bylo to právě zrychlení ekonomického růstu, které nám přineslo klimatickou změnu.

- **Hospodářský růst zvyšuje nerovnosti ve společnosti.**

... Bohatí bohatnou ještě rychleji a chudí jim nestačí. Výsledkem je stále větší propast mezi bohatými a chudými.

... Hospodářský růst proto chudobu automaticky nesnižuje. Mnohem důležitější je globální přerozdělování bohatství a zdrojů.

... Chudé státy mají právo na vyšší životní úroveň, ale kdyby všichni lidé na světě měli takovou spotřebu jako Evropané nebo Američané, planeta by to neunesla. Proto musíme v bohatých zemích snížit svoji materiální spotřebu.

ZÁKLADNÍ OBČANSKÝ A MAXIMÁLNÍ MOŽNÝ PŘÍJEM

Minimální občanský příjem by dostávali všichni občané bez rozdílu a bez jakýchkoli podmínek. Nedávná studie (vztahující se ke Španělsku) ukazuje, že by bylo možné ho zavést bez větší přestavby daňového systému, a to ve výši 400 až 600 eur měsíčně. Zároveň je třeba zavést takové opatření v souladu s dalšími daňovými a pracovními reformami. Cílem je zvýšení příjmů chudší poloviny populace, zatímco nejbohatších deset procent by tuto změnu pomáhalo financovat. Současně by maximální příjem neměl přesahovat třicetinasobek základního příjmu.

KONEC HDP COBY UKAZATELE POKROKU A PROSPERITY

Přestali bychom používat HDP jako klíčový indikátor prosperity – je to na místě, protože ve vztahu ke kvalitě života lidí jde o zavádějící ekonomický ukazatel. Místo toho přeneseme soustředění na jiné, relevantnější ukazatele prosperity, spokojenosti a blahobytu. Můžeme a měli bychom pochopitelně nadále shromažďovat monetární a fiskální data, ale ekonomika by neměla být podřízena pouze HDP a už vůbec ne jeho maximalizaci. Měli bychom nastartovat debatu o tom, co znamenají prosperita a pokrok, a zabývat se otázkou, jak je lze měřit.

EKOLOGICKÁ DAŇOVÁ REFORMA

Daňový systém by kladl důraz nikoli na zdanění práce, ale spíše na používání energií a materiálů. Zdanění nejnižších příjmů by mělo být zredukováno a kompenzováno uhlíkovou daní. Byla by zavedena 90% daň na nejvyšší příjmy (podobná byla běžná v 50. letech 20. století v USA). Daně z vysokých příjmů a kapitálu by zmírnily usilování lidí o vysoký společenský status odvozený od velikosti majetku a eliminovaly by pobídky k přehnaně vysokým výdělkům, které jsou hnacím motorem finančních spekulací. Výnosy z kapitálu by byly získávány skrze dědickou daň a vysoké daně z vlastnictví, které není zamýšleno pro přímé budoucí užítí vlastníkem, či ze zdanění rozsáhlých majetků.

KONEC INVESTIC DO SILNĚ ZNEČIŠŤUJÍCÍ VÝROBY

Veřejné investice by se přesměrovaly do podpory čisté produkce. Naopak by bylo třeba zrušit veřejnou podporu soukromých infrastrukturních projektů (například letiště), investice do zbrojení, těžby a využívání fosilních paliv. Ušetřené prostředky by plynuly do zvyšování kvality veřejných prostranství jak ve městech, tak na venkově, do obnov stávajících cest a ulic, jejich ozelenění, úprav náměstí, pěších zón, parků, výstavby cyklostezek či budování infrastruktury veřejné dopravy. Je třeba podpořit rozvoj malých, decentralizovaných zdrojů obnovitelné energie, které budou podléhat lokální demokratické kontrole, namísto centrálních energetických gigantů v rukou oligopolů.

OPTIMALIZACE VYUŽÍVÁNÍ BUDOV

Je třeba zastavit výstavbu nových budov a komplexů a namísto toho se soustředit na rekonstrukce a efektivní využívání těch již postavených. Systematická podpora by se zaměřila na iniciativy, které se snaží o využívání chátrajících a prázdných domů. Umožnilo by se vyvlastnění dlouhodobě opuštěných a zanedbaných budov a na jejich vlastnictví by se vztahovala vysoká daň. Podpoře by se naopak těšilo sociální bydlení a bydlení pro mladé rodiny s dětmi.

UKONČENÍ PLÁNOVANÉHO ZASTARÁVÁNÍ

Firmy se často snaží zvýšit svůj prodej tím, že vyrábějí věci se záměrně krátkou životností. Přitom by současnými technologiemi byly schopné vytvořit kvalitní produkty s dlouhou životností. Často si myslíme, že kapitalismus je systém postavený na racionální efektivitě, ale ve skutečnosti je to přesně naopak – zmíněné plánované zastarávání je formou úmyslné neefektivity. Změnu by mohlo přinést významné prodloužení povinné záruční doby a posílení práva na opravu, aby byly silně znevýhodněny výrobky, které nelze za přijatelnou cenu opravit. Jak rychle by Apple redesignoval svoje produkty, kdyby byla minimální záruční doba například 10 let?

Doplňková aktivita: Malba na tělo – tetování

(autorka Věra Trávníčková)

Pro zvláštní příležitosti se domorodci zdobili malbami na tělo. Pro účely důležitých sněmů a setkání, oslav či zahájení her a soutěží se snažili vyzdobit své tělo speciálními ozdobami, včetně malby na tělo a tetování. Tetovali se barvou z rostlin smíchanou se šťávou z bobulí poporo pomocí ostrých hrotů zvířecích kostí. Tetování pokrývalo velké části těl mužů i žen, konkrétní obrazce záležely vždy na konkrétním umělci, který tetování tvořil. U žen bylo tetování detailnější a pokrývalo velké plochy těla. Využijeme přírodní barviva pro vytvoření polynéských vzorů na svá těla.

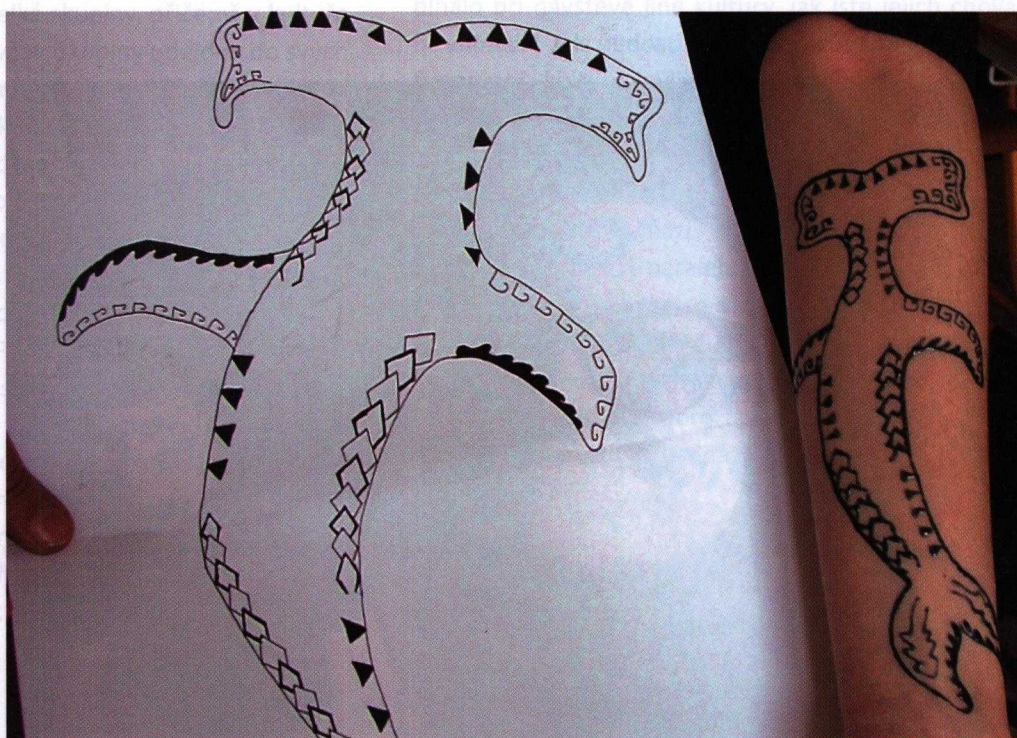
Tetování má různé důvody, a to nejen estetické. Většinou je spojováno s nějakými rituály, jako je například přechod do dospělosti, svatba, mohou být označením postavení jednotlivce v komunitě. Některé zdobení zůstane člověku natrvalo, to když se barva vpichuje pod kůži. To však zkoušet raději nebudeme. Seznámíme se s možností tzv. dočasného tetování. Použitá barva se při této technice zdobení „vpije“ do pokožky, to znamená, že reaguje s některými složkami kůže, například s bílkovinou keratinem. Pokožka se nám neustále obnovuje, postupem času se zrohovatělé buňky odlupují a s nimi i barva. Podle péče, kterou svému tetování věnujeme, může kresba vydržet na kůži jeden, nanejvýš dva týdny.

DÉLKA AKTIVITY: podle zvolené techniky, minimálně 30 minut, nejlépe několik hodin – ideální je zařadit ji například na škole v přírodě či na táboře

VÝUKOVÝ CÍL: Praktická aktivita přenášení obrazu na tělo formou dočasného tetování vede žáky k seznámení s tradičními polynéskými motivy, s technikou barvení těla pomocí barviv přírodního původu a s tradicemi, které zdobení těla provázely.

POMŮCKY: hena, jagua, gelové fixy, kosmetické tužky na obočí nebo pastelky Stabilo, štěteček, celofán, nádobka pro míchání barvy, papírové kapesníčky, případně fixy na textil a taška nebo tričko

Hena je barvivo, které se získává z listů rostliny henovníku bílého (*Lawsonia inermis*), pocházejícího z tropických a subtropických oblastí Afriky. Po nadrcení usušených listů vznikne

prášek a ten se používá také k barvení vlasů, nehtů, hedvábí a vlny. Henu (barvu na vlasy) je možno u nás bez problémů zakoupit například v obchodech s orientálním zbožím. Barva heny je vždy narezle hnědá, bude-li vám někdo nabízet černou henu, nebude to přírodní látka, ale s největší pravděpodobností nějaký jiný, syntetický chemický produkt.

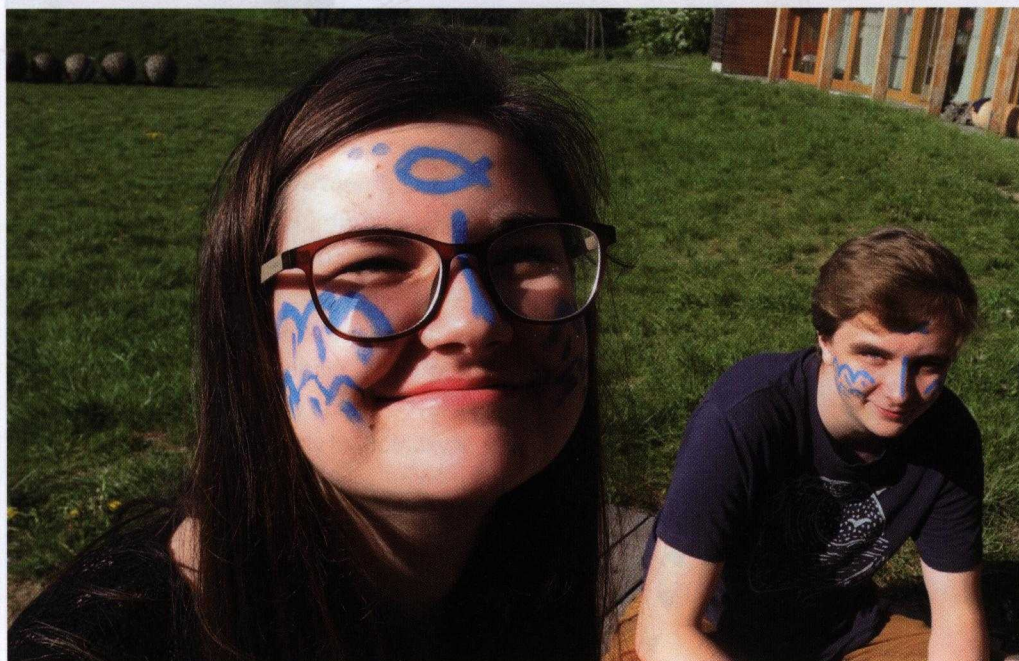
Jagua je barva získaná z prášku plodů rostliny janiby kopinaté (*Genipa americana*), rostoucí v amazonském pralese, je o něco hůře dostupná. Obrázek malovaný jaguou je namodrale černý. Zvláštní je, že po namalování na kůži, následném dvouhodinovém „zaležení“ kresby na kůži a umytí obrázek zmizí... V tu chvíli máme dojem, že se něco pokazilo, nepodařilo, něco nefunguje. Kresba se ale objeví až po 24 hodinách, až barva v kůži zreaguje s proteiny! Kresba jaguou vydrží déle než hena a více připomíná opravdové tetování.

Nechceme-li shánět výše zmíněné rostlinné barvy nebo máme obavu, že se nám kresba nepodaří a pak dva až tři týdny budeme muset tuto „ozdobu“ nosit na těle, můžeme malý experiment s kresbou na tělo vyzkoušet například gelovým fixem určeným pro bodypainting nebo černými kosmetickými tužkami na obočí či pastelkami Stabilo. Vznikne nám dočasné tetování „na pár chvil“, které si hned můžeme odličovací krémem zase odstranit.

POSTUP: Než začneme kreslit, je dobré promyslet si motiv, na internetu vyhledat různé polynéské ornamenty a nakreslit několik návrhů na papír. Ten nejpodobnější pak překreslíme na kůži měkkou tužkou, případně tence ostrouhanou kosmetickou tužkou.

Rozmíchanou barvu nanášíme tenkým štětečkem. Starší a zručnější žáci mohou výhodně použít celofánový kornoutek, podobně jako při zdobení perníčků bílkovou polevou, linka bude krásně stejnoměrná. Barvu na kůži necháme zaschnout, vznikne suchá vrstvička, něco jako „stroupek“, který ponecháme na kůži dvě až čtyři hodiny, potom opatrně smyjeme. Hena se probarvuje o něco pomaleji, ale obrázek je na kůži hned vidět a časem ještě malinko ztmavne. Zvláštní reakce jaguy byla popsána už výše. Motivy inspirované indonéskými ornamenty můžeme s dětmi využít i jinak – k překreslení na tričko nebo tašku pomocí fixů na textil.

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké symboly využívali domorodci ke zdobení svých těl? Při jakých příležitostech se domorodci takto tetovali? Jaká přírodní barviva se dají využít pro malování na tělo či tetování? Jak se vám dařilo přenést vybraný obraz na tělo? Jaký to přináší vlastníkovu tetování pocit?

Doplňková aktivita: Bafa-bafa

(Dle PIKE, G. Globální výchova. Praha: Grada, 1994.)

V historii Velikonočního ostrova byla velmi významná komunikace mezi domorodci a evropskými námořníky, kteří ostrov objevili v 18. století. Došlo ke kontaktu dvou zcela odlišných kultur s naprosto jinými životními hodnotami, historickými souvislostmi, vzhledem, zvyky a jazykem.

DÉLKA AKTIVITY: 60 minut

VÝUKOVÝ CÍL: V této aktivitě si žáci budou moci prožít rozdíly při vnímání kulturních rozdílů jednotlivcem. Uvědomí si, jakou úlohu sehrávají domněnky, stereotypy a jaký je jejich vliv na naše chování, když se setkáme s příslušníky jiné kultury.

POMŮCKY: dvě oddělené místnosti, každá dostatečně velká pro 10–12 účastníků, pravidla pro kulturu Alfa a Beta, vytištěná na velkém papíru z e-přílohy pro velké 13: Bafa-bafa, 150 bílých žetonů/kartiček (5 × 5 cm), 15 samolepek stejné barvy pro kulturu Alfa a 15 ks pro kulturu Beta, tužky pro každého hráče kultury Alfa a Beta, 250 žetonů/karet z barevného papíru (po 50 ks červené, zelené, hnědé, žluté a modré barvy – cca 6 × 6 cm), 2 papíry pro každého hráče kultury Beta

POSTUP: Před začátkem samotné hry vybereme dva vedoucí, kteří budou pomáhat jedné a druhé kultuře. Oznáme účastníkům, že cílem aktivity je umožnit jim zážitek, který přináší setkání se skupinou, jež má jiné zvyky, tradice, chování a jednání. Rozdělíme hráče na přibližně stejně velké skupiny, přičemž v kultuře Alfa může být méně děvčat. Skupiny odejdou do svých místností spolu se svým vedoucím. V místnostech se seznámí s pravidly své kultury a mají asi 15–20 minut na nacvičení si svého způsobu života – jednání a chování. Současně si stanoví dva nebo tři pozorovatele. V čase, na kterém se dohodnou vedoucí hry, pozorovatelé navštíví místnost opačné kultury a mají max. 5 minut na jejich pozorování a získání co nejvíce informací o druhé kultuře. Po uplynutí časového limitu se vrátí k vlastní skupině a snaží se interpretovat všechno, co na „návštěvě“ zažili. Postupně se v několika kolech vystřídají u cizí kultury další pozorovatelé. Po ukončení návštěv a následných diskuzí se koná velké setkání obou kultur v centrální místnosti. Bylo by dobré, kdyby všichni účastníci měli předtím možnost potkat se alespoň na chvíli s druhou kulturou.

Postup ve skupině Alfa: Vedoucí skupiny Alfa vyvěsí nebo rozdá pravidla kultury. Skupina diskutuje, zda správně pochopila pravidla, a rozmyslí si způsoby chování a jednání, aby byli členové skupiny co nejlepšími Alfany. Skupina si zvolí Velkou Matku, jednotliví členové si připevní barevné samolepky – znak příslušnosti ke kultuře Alfa – a rozdají si karty osobního vlastnictví a tužky. Svoje karty si podepíší. Potom si procvičují zvolené chování a jednání. Velká Matka určí pozorovatele, poučí je o návštěvě a vysvětlí jim, co je jejich úkolem.

Postup ve skupině Beta: Vedoucí skupiny Beta vyvěsí nebo rozdá pravidla kultury. Skupina diskutuje, zda správně pochopila pravidla, a rozmyslí si způsoby chování a jednání, aby byli členové skupiny co nejlepšími Beťany. Skupina si zvolí bankéře, jednotliví členové si připevní barevné samolepky – znak příslušnosti ke kultuře Beta – a rozdají si karty osobního vlastnictví a tužky. Potom si procvičují zvolené chování a jednání. Bankéř určí pozorovatele, poučí je o návštěvě a vysvětlí jim, co je jejich úkolem.

OTÁZKY K REFLEXI: Jaké jsou vaše pocity? Co jste si na začátku mysleli o druhé kultuře? (Příslušníci kultury Beta popíší pocity a myšlenky, které zažívali při návštěvě kultury Alfa, a naopak.) Jak to bylo ve skutečnosti? (Příslušníci kultury Alfa i Beta vysvětlí svoji kulturu, pravidla chování a jednání.) Co konkrétně probíhalo při návštěvě jiné kultury, jak jste jejich chování vnímali? Jak nedostatečné porozumění principům fungování kultury ovlivnilo vaše chování? Vnímali jste rozdíl mezi soutěživou a konkurenční atmosférou v kultuře Beta a atmosférou spolupráce v kultuře Alfa? Prožívali jste, že se s lidmi v jedné nebo druhé kultuře nespravedlivě zachází? Jak to konkrétně vypadalo? Můžeme zde nalézt paralelu k příběhu Velikonočního ostrova? Která kultura se více podobá domorodcům a která evropským objevitelům? Proč se nám zdá někdy chování neznámých lidí nebo cizinců zvláštní? Co napomáhá hlubšímu porozumění mezi lidmi různých kultur? Co si z této hry odnášíte?

PRAVIDLA KULTURY ALFA

Lidé kultury Alfa jsou přátelští a uvolnění, milují společenské kontakty a rozhovory, zvláště v malých skupinách – trojicích nebo čtveřicích. Uznání si získávají vstřícným a společenským chováním. Jsou velmi pyšní na svou kulturu – často vymýšlejí a předvádějí nové tance a písně, kterými oslavují alfské hodnoty a tradice. Přátelství si projevují fyzickým kontaktem a vždy je jim podezřelý člověk, který si udržuje odstup. Staří členové společenství mají velkou vážnost pro své dlouholeté budování alfské hlavní charakteristiky – přátelství a spolupráce. Vedoucí osobou je Velká Matka, kterou si skupina zvolí. Lidé kultury Alfa jsou společenštití a přátelštití, ale obávají se negativního vlivu vnějších kultur na svoji kulturu. Proto přísně dbají na dodržování kodexu, podle kterého se řídí komunikace a vztahy mezi jednotlivci.

Kodex:

- Je neuctivé, aby muž oslovil ženu bez předcházejícího souhlasu Velké Matky. Žena může oslovit muže i bez souhlasu Velké Matky.
- Každé setkání dvou nebo více lidí musí začít a být ukončené projevy přátelství všech zúčastněných, jako je podání ruky nebo objetí.
- Pokud je lidem spolu dobře, mohou se navzájem obdarovat kartičkou se smajlíkem. Na druhou stranu napíší své jméno. Karty se průběžně vybírají a odevzdávají Velké Matce, která zjišťuje, zda je ve skupině pohoda a členové pravidelně někomu darují smajlík.
- S návštěvníky je třeba zacházet přátelsky a s úctou, za každou cenu se jim ale nevysvětlují zvyky a pravidla alfské kultury. Každý návštěvník dostane od Velké Matky zásobu „karet osobní hodnoty“.
- Pokud Alfa navštíví jinou kulturu, musí dodržovat svoje zvyky a pravidla. Všechny dotazy a stížnosti se předkládají Velké Matce, která má právo rozhodovat o dodatečných pravidlech. Když matka odchází na návštěvu, určí svou zástupkyni.
- Pravidla je nutné schovat, pokud jsou v místnosti návštěvníci jiných kultur.

PRAVIDLA KULTURY BETA

Lidé jsou vážní a stále usilovně pracují. Už celá staletí se věnují obchodování, což jim přineslo pověst skvělých obchodníků a značné bohatství. Uznání si získali úspěšnými obchody a tučnými peněžními konty. Beťané jsou velmi pyšní na svou kulturu a tradice, pracují tvrdě na tom, aby jako obchodníci zabezpečili prosperitu. I když raději obchodují s

kultur, bojí se prozrazení tajemství svého obchodního úspěchu. Vytvořili si obchodní jazyk, tzv. „zvířečtinu“, a přísný kodex, podle kterého se řídí všichni jednotlivci.

Kodex:

- Obchoduje se prostřednictvím sběru a výměny žetonů/karet. Jeden žeton nemá žádnou hodnotu. Při obchodování je nutné žetony ukrývat, aby je partner při výměně dopředu neviděl. Žetony mají tuto hodnotu: 3 žetony stejné barvy mají hodnotu 10, 4 žetony stejné barvy mají hodnotu 20, 5 žetonů stejné barvy má hodnotu 50.
- Obchodování probíhá vždy mezi dvěma lidmi a celý obchod se děje ve zvířečtině. Svůj požadavek musejí vyjádřit ve zvířecí řeči takto: červený žeton – kráva (zvuk „búúú“), zelený žeton – pes („haf“), žlutý – kočka („mňau“), modrý – kuře („píp“). Počet žádaných žetonů se má vyjádřit tak, že se žadatel někde na těle poškrábe, např.: 3 poškrábání a následné „haf“ znamená, že chce získat 3 zelené žetony. Výměna žetonů proběhne jen tehdy, pokud oba partneři mají dost požadované hodnoty žetonů. Je možné vyměnit jakýkoli počet žetonů za jakýkoli jiný počet žetonů.
- Je zvykem, že oba obchodní partneři na začátku jednání třikrát mrknou na sebe na znamení tvrdého, ale poctivého obchodování. Pokud mrknutí není opětvované (vzájemné), může druhá strana pochybovat o fér hře.
- Získané žetony je možné kdykoli odevzdat bankéři, který si zapisuje odpovídající počet bodů (ty připisuje na váš účet). Bankéř vymění odevzdané žetony za stejný počet žetonů různých barev. Bankéř neobchoduje.
- Během obchodování nebo setkání s návštěvníkem NENÍ POVOLEN ŽÁDNÝ fyzický kontakt. Zkušení obchodníci udržují uctivý odstup od svého partnera.
- S návštěvníky se zachází s úctou jako s potencionálními obchodními partnery, nikdy se jim ale nevysvětlují zvyky a pravidla kultury Beta. Pravidla a zvyky se kvůli návštěvníkům nemění. Návštěvníci mohou od bankéře dostat přiděl žetonů, které ale musejí odevzdat, jakmile opouštějí území kultury Beta. Bankéř může s použitím zvířečtiny a posunkové řeči založit návštěvníkům účet.
- Při návštěvě jiné kultury je nutné dodržovat zvyky a pravidla kultury Beta. Pokud jsou členové kultury Beta na návštěvě u jiné kultury, musejí používat jen zvířečtinu.
- Tato pravidla je nutné schovat, jakmile jsou v místnosti návštěvníci.

Elektronické přílohy ke stažení na webu Lipky

K této metodice nedílně patří e-přílohy – podpůrné textové a obrazové materiály k jednotlivým aktivitám, pracovní listy apod. Najdete je na webu www.lipka.cz/velikonočni-ostrov, snadno vytisknete a použijete. Název e-přílohy zpravidla odpovídá názvu aktivity.

ČÍSLO A NÁZEV E-PŘÍLOHY	CO OBSAHUJE	PATŘÍ K AKTIVITĚ NA STRANĚ
1. CESTOVNÍ KANCELÁŘE	krátké texty a fotografie k 8 turisticky atraktivním ostrovům ve světě	8
2. PETROGLYFY	4 petroglyfy zobrazující fáze historického vývoje ostrova a 12 malých petroglyfů se symboly dění na ostrově (totéž v tištěných přílohách ve sloze)	10
3. HISTORIE OSTROVA	historie Velikonočního ostrova s fotografiemi	12
4. OSTROV NEŠTĚSTÍ	13 malých petroglyfů se symboly dění na ostrově a krátké texty k přiřazení	12
5. PUPEK SVĚTA RAPA NUI: OSTROV NEŠTĚSTÍ	přehledná prezentace historie ostrova s obrázky a fotografiemi	12
6. POSELSTVÍ PRO SOUČASNOST	8 textů s fotografiemi k současným celosvětovým problémům	18
7. AKTUÁLNÍ VÝZVY	charakteristika 3 nejnaléhavějších environmentálních problémů světa (zamoření planety plasty, chemické látky v životním prostředí, globální změna klimatu)	20
8. KARETNÍ HRA	16 hracích karet se stručným popisem osob a situací	24
9. NOVÝ POHLED NA ROZVOJ	charakteristika 5 zemí z různých hledisek rozvoje a kvality života	27
10. VELEJRH STŘÍPKŮ BUDOUCNOSTI	17 textů popisujících alternativní přístupy či iniciativy	32
11. RŮST, ČI NERŮST	argumentace zastánců dvou odlišných přístupů: zeleného růstu a nerůstu	40
12. NÁVRHY PRO NERŮST	stručný popis 13 opatření, která směřují k nerůstu	41
13. BAFA-BAFA	popis pravidel chování ve dvou různých modelových kulturách	47
14. ODKAZY NA FILMY A DOKUMENTY	odkazy na doplňující zdroje informací o Velikonočním ostrově (texty, a zejména krátké filmy)	12